

| Πολυρρήνια Κισάμου |

Προσεγγίζοντας τα ζητήματα προστασίας
ενός παραδοσιακού συνόλου.

| Πολυρρήνια Κισάμου |

Προσεγγίζοντας τα ζητήματα προστασίας ενός παραδοσιακού συνόλου.

Βασιλακάκη Ειρήνη
Μουντοκαλάκη Ιωάννα

επιβλέπων
Ασλανίδης Κλήμης

Ευχαριστούμε θερμά τον κ. Ασλανίδη Κλήμη για την πολύτιμη βοήθεια και καθοδήγηση του.

Επιπλέον θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε:

Τον κ. Πατεράκη, αρχαιολόγο και με καταγωγή από τον οικισμό της Πολυρρήνιας, για τις χρήσιμες πληροφορίες που μας παρείχε.
Τους μόνιμους κατοίκους της Πολυρρήνιας για τα σημερινά πληθυσμιακά στοιχεία και την φιλοξενία τους.
Τις μελλοντικές συναδέλφους και τις οικογένειες μας για την βοήθεια και την υπομονή.

1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ	
1.1 Αντικείμενο έρευνας.....	6
1.2 Σκοπός εργασίας.....	6
1.2 Μεθοδολογία εργασίας.....	6
2. ΚΙΣΑΜΟΣ - ΠΟΛΥΡΡΗΝΙΑ	
2.1 Γεωγραφική Θέση.....	8
2.2 Κλιματολογικές συνθήκες – Σχέση με το φυσικό περιβάλλον	9
2.3 Ιστορικό Πλαίσιο.....	10
2.4 Δομή του οικισμού	11
2.5 Τυπολογία – Αρχιτεκτονική των κατοικιών	12
3. ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΣΗΜΕΡΙΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΟΙΚΙΣΜΟΥ	
3.1 Καθεστώς προστασίας οικισμού	15
3.2 Γενικός Χάρτης του οικισμού.....	16
3.3 Χάρτης χρήσεων του οικισμού	18
3.4 Χάρτης αρίθμησης κτιρίων	19
3.5 Παλαιά – Νέα κτίσματα	20
3.6 Ύψη κτισμάτων	21
4. ΔΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΙΩΝ	
4.1 Κατοικίες.....	23
4.1.1 Τοιχοποιία.....	23
4.1.2 Επιχρίσματα.....	25
4.1.3 Ανοίγματα	27
4.1.4 Στέγες - Δώματα.....	30
4.1.5 Σκίαστρα	33
4.1.6 Ανοιχτές Κλίμακες.....	34
4.1.7 Αυλές - Περιφράξεις	36
4.1.8 Προσθήκες όγκων	38
4.2 Κατάσταση διατήρησης κτιρίων	39
4.2.1 Παθολογία - Νέες Κατασκευές.....	41
4.2.2 Παθολογία - Παλιές κατασκευές.....	42
4.3 Βαθμός αλλοίωσης παραδοσιακής μορφής των παλαιών κτιρίων	43
4.4 Βαθμός αλλοίωσης της παραδοσιακής εικόνας του οικισμού από τα νέα κτίρια.....	45
5. ΔΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΩΡΟΥ	
5.1 Αξιόλογα - Χαρακτηρίστηκα μέτωπα δρόμων.....	47
5.2 Δημόσιος Χώρος	54
5.2.1 Πλατείες - Δρόμοι.....	54
5.2.2 Λιθόστρωτα – Επιστρώσεις	56
5.2.3 Δίκτυα	64
5.2.4 Αστικός εξοπλισμός	66
5.3 Αναλυτική φωτογραφική τεκμηρίωση	71
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	86
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	90

1.1 Αντικείμενο έρευνας

Η παρούσα έρευνα έχει ως αντικείμενο την μελέτη του οικισμού της Πολυρρήνιας και ειδικότερα την αρχιτεκτονική των κατοικιών και τον δημόσιο χώρο καθώς και την αντιμετώπισή του. Η επιλογή του αντικειμένου βασίστηκε στο ιστορικό ενδιαφέρον της Πολυρρήνιας σε συνδυασμό με την αλλοίωση που έχει υποστεί, παρά την προσπάθεια για διατήρηση της παραδοσιακής της ταυτότητας.

1.2 Σκοπός εργασίας

Ο σκοπός εκπόνησης της παρούσας εργασίας είναι η ανάλυση και μελέτη του οικιστικού συνόλου, η αναγνώριση των μορφολογικών στοιχείων του, στις κατοικίες και στο δημόσιο χώρο, σε συνδυασμό με την αποτύπωση χαρακτηριστικών μετώπων και τη συνολική καταγραφή της κατάστασής του οικισμού σήμερα.

Παράλληλα, στόχος της μελέτης είναι να αναγνωρίσουμε τις παραμέτρους που διαμορφώνουν την παραδοσιακή ταυτότητα του οικισμού, να επισημάνουμε τα προβλήματα που εντοπίζονται κατά την ένταξη νέων κτισμάτων και νεωτερικών στοιχείων στο παραδοσιακό σύνολο και τέλος να διατυπώσουμε προτάσεις για την προστασία, διατήρηση και ανάδειξη του οικισμού.

1.3 Μεθοδολογία εργασίας

Για τη συλλογή στοιχείων στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας πραγματοποιήθηκε επιτόπια έρευνα στον οικισμό της Πολυρρήνιας. Αρχικά, εντοπίστηκαν και καταγράφηκαν τα πιο αντιπροσωπευτικά σημεία του οικισμού. Αυτό επιτεύχθηκε με τη σχεδιαστική και φωτογραφική αποτύπωση των πιο αντιπροσωπευτικών μετώπων και τη μελέτη των διαθέσιμων αρχείων της Εφορείας Αρχαιοτήτων Χανίων και συνοδεύθηκε από τη συγκέντρωση σχετικής βιβλιογραφίας.

Αρχικά περιγράφεται η δομή και η εξέλιξη του οικισμού. Έπειτα, παρουσιάζεται η σημερινή κατάσταση του οικισμού με τη χαρτογράφηση του συνόλου των κτιρίων. Πιο συγκεκριμένα παρατίθενται χάρτες με τα παλαιά και νέα κτίρια, τα ύψη τους, την κατάσταση διατήρησής τους και το βαθμό αλλοίωσης των αρχικών τους μορφών και της εικόνας του οικισμού.

Εντοπίζονται τα χαρακτηριστικά των κτισμάτων, κατασκευαστικά και μορφολογικά, και παρατηρούνται οι διαφορές των δομικών και μορφολογικών στοιχείων των κτιρίων του οικισμού από παλιά έως και σήμερα.

Έπειτα ακολουθεί η ανάλυση και η σύγκριση των επιμέρους στοιχείων του δημόσιου χώρου σε τρεις χαρακτηριστικές φάσεις του.

Τέλος, παρατίθενται προτάσεις προστασίας και ανάδειξης της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής του οικισμού.

Για την διεξαγωγή της ερευνάς μας μελετήθηκαν οι ερευνητικές προηγούμενων ετών «Βαλτετσινίκο Αρκαδίας»¹ και «Γαβαλοχώρι Χανίων»² και εφαρμόστηκε κοινή μέθοδο με αυτές.

¹ Ρέππα Ε., Σκαλούμπακα Α., Βαλτετσινίκο Αρκαδίας, Χαρτογραφώντας την αλήθεια της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής στο σήμερα, Πολυτεχνείο Κρήτης, Σχολή Αρχιτεκτων Μηχανικών, Μάιος 2020.

² Αγαπίου Α., Μάνδη Σ., Γαβαλοχώρι Χανίων, Ζητήματα προστασίας ενός παραδοσιακού συνόλου, Πολυτεχνείο Κρήτης, Σχολή Αρχιτεκτων Μηχανικών, Σεπτέμβριος 2020.

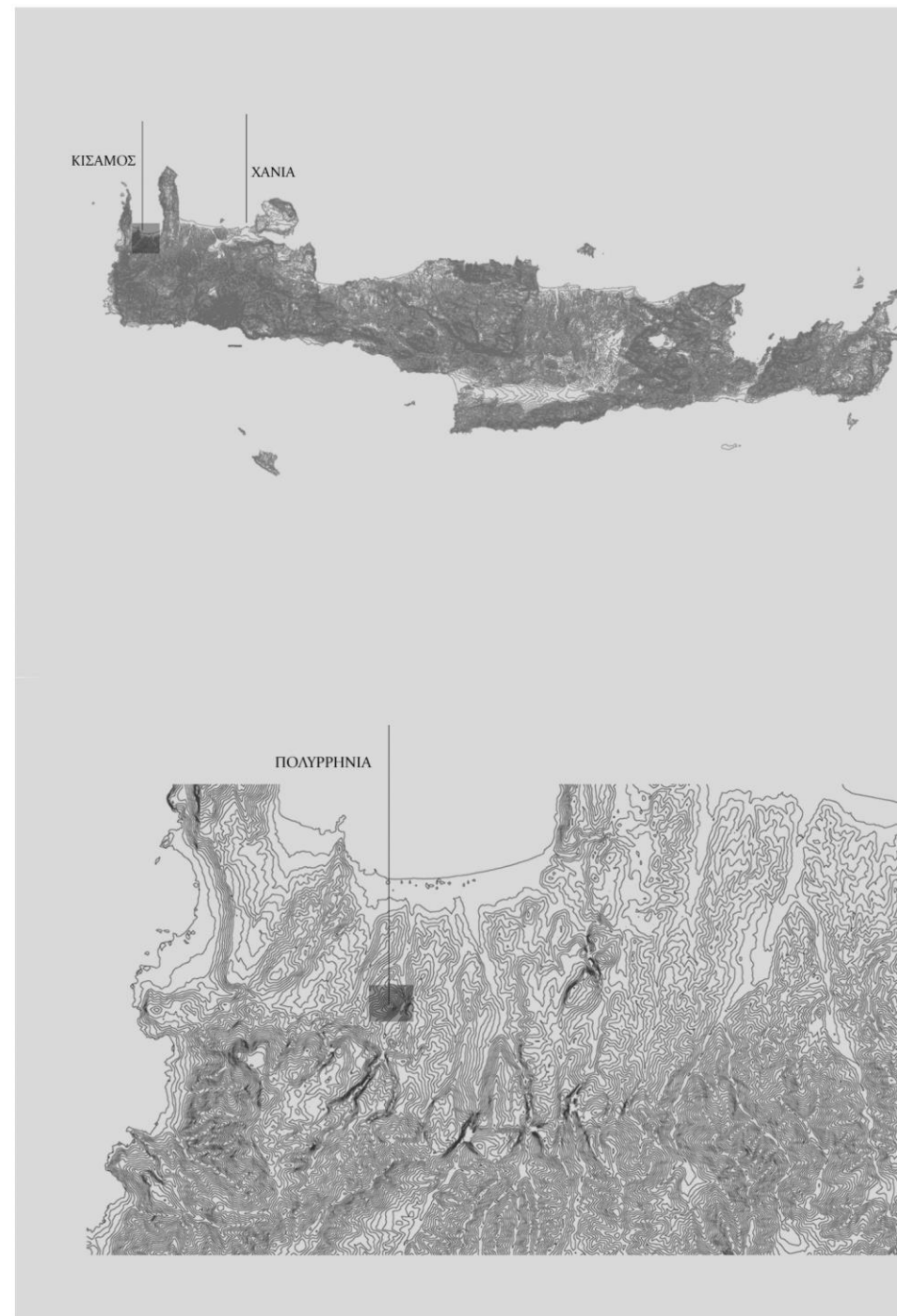
2.1 Γεωγραφική Θέση

Η Πολυρρήνια είναι ένας παραδοσιακός οικισμός που βρίσκεται στο δυτικότερο τμήμα της Κρήτης, στο Δήμο Κισάμου του νομού Χανίων. Αναπτύσσεται στη πλαγιά του οροπεδίου της Μάγνας με υψόμετρο 418μ. και σε απόσταση από τη θάλασσα μόλις 7 χλμ. Το έντονο ανάγλυφο της περιοχής δημιουργεί τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους. Από τον οικισμό μπορούμε να διακρίνουμε το όρος Πλατανιανή στα βόρεια και το όρος Αποπηγάδι, στα νότια. Ανατολικά του οικισμού βρίσκεται αψιδωτή πύλη, που σώζεται από τα ελληνιστική εποχή και συνδέει την ενδοχώρα με τους δύο κοντινούς οικισμούς Τσικαλαριά και Κουκουνάρα. Η ύπαρξή της επιβεβαιώνει ότι η Πολυρρήνια διατηρούσε επικοινωνία με τις γειτονικές περιοχές από αρχαιοτάτων χρόνων, μέσω ορεινών μονοπατιών.

Σήμερα η πρόσβαση στον οικισμό γίνεται είτε από τα βόρεια από την περιοχή Καστελίου, είτε από τα νότια από την επαρχιακή οδό Κουκουνάρας - Λουσακίων. Ο οικισμός απέχει από τα Χανιά 44,2χλμ και η σύνδεσή του με αυτά γίνεται μέσω της Κισάμου.³

1 | Λήψη Google Earth 2018, περιοχή Κίσαμος - Πολυρρήνια, οδικό δίκτυο που οδηγεί στον οικισμό.

³ Παπαδάκη, Γ. Ευθυμίου, Τεχνική Έκθεση- Ανάπλαση Οικισμού Πολυρρήνιας, Ιανουάριος 2013, σελ. 11 - 12.

2.2 Κλιματολογικές συνθήκες – Σχέση με το φυσικό περιβάλλον

Η Πολυρρήνια παρουσιάζει υψηλές θερμοκρασίες τους θερινούς μήνες και έντονες βροχοπτώσεις με ήπιες θερμοκρασίες τους χειμερινούς. Στην περιοχή επικρατούν άνεμοι βόρειοι, βορειοδυτικοί, νοτιοδυτικοί και σπανιότερα νότιοι. Η βλάστηση είναι κυρίως θαμνώδης, λόγω του υψομέτρου. Μέσα στον οικισμό υπάρχουν πολυάριθμα μεγάλα κυπαρίσσια, ενώ ταυτόχρονα περιβάλλεται από ελαιώνες, συστάδες από καλαμιές, βότανα, και θάμνους διαφόρων ειδών. Σε κοντινή απόσταση βρίσκεται το φαράγγι του Σηρικαρίου, το οποίο είναι τμήμα του μονοπατιού Ε4.⁴ Επίσης, νότια του οικισμού υπάρχει το όρος Κουτρούλη, ορεινοί όγκοι που έχουν χαρακτηριστεί ως Βιότοπος Corine.⁵

3 | Περιβόλος εκκλησίας από ψηλά.

4 | περιβάλλον Πολυρρήνιας

2 | Αεροφωτογραφία στην Πολυρρήνια.

Πηγή : The Aerial Atlas of Ancient Crete. University of California Press.1992, σελ. 253

⁴ Γ. Καμπουράκης, *Η Πολυρρήνια ανά τους αιώνες ως και σήμερα, μνημεία, ιστορία και περιηγητές, Αρχιτεκτονική, Φύση*, 2016 σελ. 7

⁵ Βιότοπος Corine : ευρωπαϊκό πρόγραμμα το οποίο συμπληρώθηκε και επικαλύφθηκε θεσμικά από την Οδηγία 92/43/ΕΕ , «για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας» (http://wfdver.ypeka.gr/wp-content/uploads/2017/04/GR01_P02_Mitwo_Prostateuomenwn-1.pdf., σελ. 21.)

2.3 Ιστορικό Πλαίσιο

Η Κίσαμος έχει πλούσια ιστορική πορεία, η οποία είναι στενά συνδεδεμένη με αυτήν των Χανίων και γενικά της Κρήτης. Καθ' όλη την διάρκεια της ιστορίας της αποτελούσε εμπορικό κόμβο. Η θέση της γεωγραφικά έπαιξε μεγάλο ρόλο σε αυτό, αφού συνδυάζει εύφορες πεδιάδες και παραθαλάσσιες περιοχές. Η στρατηγική θέση της Κισάμου την έκανε στόχο εχθρικών επιθέσεων. Ωστόσο, έχει συνεχή κατοίκηση μέχρι και σήμερα.⁶

Η Πολυρρήνια, κατά την προϊστορική περίοδο, αν και μικρότερη σε μέγεθος και δύναμη από πόλεις όπως η Κνωσός, υπήρξε μια από τις πιο σημαντικές κρητικές πόλεις, η πιο σημαντική στην δυτική Κρήτη μετά την Κυδωνία. Έχουν βρεθεί δείγματα κατοίκησης στον οικισμό από την νεολιθική περίοδο.

Στους ιστορικούς χρόνους, η δυτική Κρήτη κατείχε πρωταρχικό ρόλο σε εμπόριο και πολιτισμό και αποτελούσε σημαντικό κέντρο έντονου εμπορίου. Από τις πιο ισχυρές πόλεις στην περιοχή ήταν η Φαλάσαρνα, ως σημαντικό λιμάνι, καθώς και η Πολυρρήνια.⁷ Η ετυμολογία του ονόματός της αποδεικνύει τον πλούτο της περιοχής και την ενασχόληση των ντόπιων με τα πρόβατα (πολύ + ρηνέα) . Επίσης, υπάρχουν αρχαίες επιγραφές, 81 στο σύνολο, στις οποίες έχουν αναφερθεί περιηγητές των προηγούμενων αιώνων.⁸

Η Φαλάσαρνα υπήρξε επίκειο της Πολυρρήνιας και πολλοί προσπάθησαν να την κατακτήσουν. Ιωνικές και Δωρικές φυλές ενεπλάκησαν σε πολέμους για την κυριαρχία ενός τόσο στρατηγικού σημείου.

Η περιοχή της Κισάμου γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη κατά την ρωμαϊκή περίοδο, από το 69 π.Χ. ως το 330 μ.Χ. Ο οικισμός της Πολυρρήνιας κατά την επικράτηση των Ρωμαίων δεν αντιστάθηκε στους κατακτητές, σε αντίθεση με τις άλλες κρητικές πόλεις. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την ευνοϊκή στάση των Ρωμαίων απέναντί της όπως συμπεραίνουμε από την επακόλουθη ανάπτυξη της πόλης.

Μάλιστα, αυτή την εποχή η Πολυρρήνια επωφελείται από την δημιουργία δύο λαξευτών υδραγωγείων τύπου Qanat(εικόνα 1). Με εξαιρετική σχεδίαση στα

πετρώματα του λόφου για την βέλτιστη απόδοσή τους, τα δύο ανεξάρτητα υδραγωγεία λειτουργούν μέχρι και σήμερα χωρίς συντήρηση.

Η Πολυρρήνια ήταν γνωστή για την καλή οικονομική της κατάσταση χάρη στην κτηνοτροφική της δραστηριότητα, για την συμμετοχή της σε πολλές διαμάχες και πολέμους, καθώς και για τον ρόλο της ως χώρος λατρείας και θυσιών προς τιμήν των θεών. Όλα αυτά της τα χαρακτηριστικά μπορούν να βρεθούν και στις απεικονίσεις των νομισμάτων της.⁹

Η Πολυρρήνια την δεύτερη βυζαντινή περίοδο, 961 - 1204 αποτελεί μια από τις έξι μεγαλύτερες οχυρώσεις της Κρήτης που χτίστηκαν κατά την διάρκειά της. Το μεγαλύτερο μέρος των τειχών της που σώζονται μέχρι και σήμερα είναι αυτής της περιόδου.

Με την επικράτηση των Ενετών στην Κρήτη το 1211 η οργάνωση της διοίκησης του νησιού αλλάζει σύμφωνα με τα δεδομένα των κατακτητών.¹⁰

Οι οικισμοί που ανήκουν στην σημερινή Κίσαμο πρωτοστατούσαν στις μάχες εναντίον των κατακτητών. Πολλές εξεγέρσεις, όπως του 1365 και του 1554 καταλήγουν σε αιματηρά επεισόδια. Αυτό συντελούσε στην εγκατάσταση του κόσμου σε ορεινές και δύσβατες περιοχές για να προστατευτούν και για την εκμετάλλευση της θέσης τους για την άμυνά τους.¹¹

Τα τελευταία χρόνια της ενετοκρατίας υπήρξαν αρκετές επιδρομές από τους Τούρκους χωρίς επιτυχία. Αργότερα, το 1645 και μέσα σε δύο χρόνια οι Τούρκοι κατέκτησαν την πλειονότητα των οχυρών της Κρήτης. Η Κίσαμος λεηλατήθηκε και κάηκε κατά την κατάληψή της από τους Τούρκους. Με την κατάσταση να χειροτερεύει παραχωρήθηκαν πολλά φρούρια.¹²

Το 1821 ξεκινάει ένα κύμα επαναστάσεων σε ολόκληρη την Κρήτη. Οι Τούρκοι δέχονται βοήθεια το 1829 από την Αίγυπτο. Οι προστάτιδες δυνάμεις στη συνθήκη του Λονδίνου δεν συμπεριέλαβαν την Κρήτη στην Ελλάδα. Αντίθετα, το 1830 την παραχώρησαν στον Αιγύπτιο αντιβασιλέα . Μέχρι και το 1841, η Κρήτη

⁶ Σ. Λούσα, Β. Κοντογιάννη, Δ. Γούλα, *Κατοικούμενοι τόποι πολιτιστικής κληρονομιάς- Η περίπτωση της Πολυρρήνιας Κισάμου*, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού – Συμβούλιο Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς, 2013 σελ. 2.

⁷ J. A. Cramer, *Description of Ancient Greece*, 3^{ος} τόμος, Οξφόρδη, σελ. 364.

⁸ Αναστασάκης Μ., *Ιστορία της Κισάμου επί Τουρκοκρατίας, Σύλλογος Κισαμιτών Αττικής "Η Κίσαμος"*, Αθήνα 1984 σελ. 16.

⁹ Μ. Στεφανάκης, *Πολυρρήνια. Η Νομισματική Παραγωγή από τον 4^ο αιώνα π.Χ. μέχρι τον 1^ο αιώνα μ.Χ.*, εκδόσεις ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ, Ρέθυμνο 2013, σελ. 8.

¹⁰ Χ. Γάσπαρης, *ΑΠΟ ΤΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΣΤΗ ΒΕΝΕΤΙΚΗ ΤΟΥΡΜΑ Κρήτη, 13ος- 14ος αι.*, σελ. 170.

¹¹ Μ. Αναστασάκης ο.π. σελ. 18.

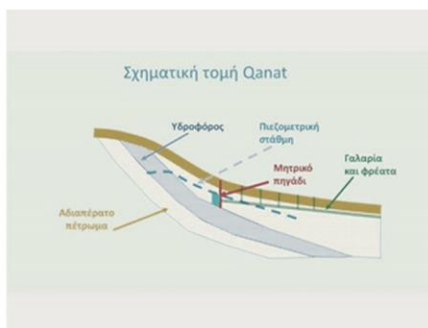
¹² Μ. Αναστασάκης, ο.π. σελ. 17.

βρίσκεται σε κακή κατάσταση υπό κυριαρχία της Αιγύπτου, με πολλά ερείπια και μειωμένο στο μισό πληθυσμό από τους προηγούμενους χρόνους.¹³

Η δεύτερη φάση της τουρκοκρατίας αποτελεί περίοδο εντάσεων και επαναστάσεων. Πολλοί οικισμοί πυρπολήθηκαν όπως κι αυτός της Πολυρρήνιας που είχε ως αποτέλεσμα μια πυρκαγιά το 1866. Στις 15 Οκτωβρίου 1878, συντάχθηκε η Σύμβαση της Χαλέπας, μια συμφωνία ανάμεσα στην Επαναστατική Συνέλευση των Κρητών και την κυβέρνηση των Οθωμανών για το ξεκίνημα της αυτονομίας του νησιού. Αργότερα, το 1913, η Κρήτη εντάσσεται στο ελληνικό κράτος.

Κατά την διάρκεια της Κρητικής Πολιτείας¹⁴ και στα πρώτα χρόνια μετά την ένωση πολύ σημαντικό πρόσωπο αποτελούσε ο Ελ. Βενιζέλος ο οποίος διετέλεσε επί μακρόν πρωθυπουργός της Ελλάδας. Όσο κυβερνούσε έγιναν αρκετά δημόσια έργα. Ειδικότερα, στην περιοχή της Κισάμου τα πρώτα δημόσια έργα προτάθηκαν τα έτη 1913 – 1914, με χαρακτηριστικό την διάνοιξη οδικού δικτύου και η ίδρυση σχολείων και νοσοκομείου.

Κατά την περίοδο του μεσοπολέμου, η ζωή στις επαρχιακές περιοχές προωθήθηκε από την αγροτική μεταρρύθμιση και ώθησε τον κόσμο σε μικρές, οικογενειακές παραγωγές. Αντίθετα, η αστικοποίηση, η συγκέντρωση των υπηρεσιών στις πόλεις καθώς και η εχθρικότητα που παραμένει την περίοδο μετά τον εμφύλιο, έσπρωξε τον κόσμο να αφήσει την ύπαιθρο και να μαζευτεί σε μεγαλύτερα κέντρα. Το Καστέλι, κέντρο του δήμου Κισάμου χάνει πολλές βασικές δημοσιές υπηρεσίες, που μετακινούνται στην πόλη των Χανίων.

5| Υδραγωγεία τύπου Qanat

Πηγή : QanatΧιώτης Στάθης, Ανασκόπηση των υπόγειων υδραγωγείων κατά την αρχαιότητα, Εκδηλώσεις της Εταιρείας Μελέτης Αρχαίας Ελληνικής Τεχνολογίας, 8 Ιανουαρίου 2018

2.4 Δομή του οικισμού

Ο σχεδιασμός των ορεινών οικισμών στην Κρήτη βασίζεται στη γεωμορφολογία της ορεινής ενδοχώρας. Ο οικισμός της αρχαίας Πολυρρήνιας αναπτύσσεται αρχικά στην κορυφή του λόφου του οροπεδίου της Μάγνας. Η αμφιθεατρική διάταξη των κτιρίων στους πρόποδες του υψώματος και η κάτοψη του οικισμού προσανατολισμένη προς το νότο, όρισαν την αρχιτεκτονική και την οχύρωση του. Περιμετρικά του οικισμού και πάνω στις απότομες ακμές των βράχων βρίσκεται το ελληνιστικό τείχος τριών χιλιομέτρων.

Σήμερα μπορούμε να διακρίνουμε αρκετά τμήματα της οχύρωσης, τον Πύργο Α που βρίσκεται στην βόρεια είσοδο του οικισμού και μια Ρωμαϊκή Αψίδα που βρίσκεται στο ανατολικό τμήμα της οχύρωσης. Επίσης, στην ακρόπολη της Πολυρρήνιας εντοπίζεται το εκκλησάκι των Αγίων Πατέρων, κατασκευή του 1894, το οποίο χτίστηκε πάνω στον αρχαίο ναό της Δίκτυνας Αρτέμιδος, κάτι που αποδεικνύουν οι αρχαίες επιγραφές που έχουν ενσωματωθεί στους τοίχους της εκκλησίας. Φαίνεται, λοιπόν, ότι η θέση λατρείας έχει μείνει ίδια εδώ και αιώνες.¹⁵

6,7| Εκκλησάκι των Αγίων Πατέρων

Πηγή : The Aerial Atlas of Ancient Crete. University of California Press.1992, σελ. 254

¹³Π. Μποζινέκη-Διδώνη, Παρασκευή, *Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική*, εκδόσεις Μέλισσα, Κρήτη, 1985, σελ. 223 – 224.

¹⁴ «Το 1897 παραχωρήθηκε αυτονομία στην Κρήτη με Ύπατο Αρμοστή των Άγγλο πρίγκιπα Γεώργιο.» R. Clogg, *Σύντομη Ιστορία της Νεότερης Ελλάδας*, μετάφραση Χ. Φουντέας, Ινστιτούτο του βιβλίου, Αθήνα 2012, σελ. 141,142

¹⁵ Γούλα Δ., Λούσα Σ., Κοντογιάννη Β., Κατοικούμενοι τόποι πολιτιστικής κληρονομιάς - Η περίπτωση της Πολυρρήνιας Κισάμου, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού – Συμβούλιο Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς, 2013, σελ. 3, 4

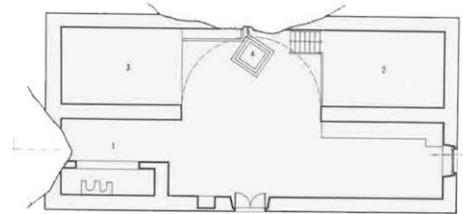
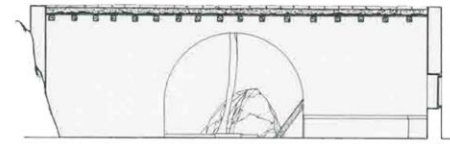
2.5 Τυπολογία – Αρχιτεκτονική των κατοικιών

Η μονάδα οργάνωσης ενός οικισμού είναι η κατοικία. Η επανάληψη της δημιουργεί την συγκρότηση του. Οι τύποι κατοικίας που αναπτύχθηκαν και σχηματίζουν την παλιά μορφή των οικισμών, αναπτύχθηκαν μέσα από πολιτισμικές, κοινωνικοοικονομικές, γεωγραφικές και κλιματολογικές συνθήκες, που επικρατούσαν τις εκάστοτε περιόδους. Η ανάγκη για έναν καλύτερο τρόπο ζωής ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούσαν σε κάθε περίοδο εξέλιξαν την μορφή της κατοικίας.

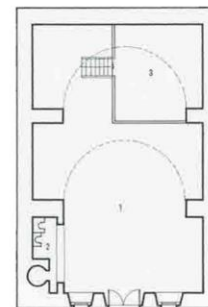
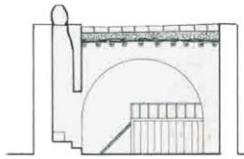
Στη Πολυρρήνια, η τυπολογική μελέτη των κατοικιών φανερώνει μακρόχρονη εξέλιξη. Ο βασικός πυρήνας των κατοικιών ανήκει στον τύπο του δωματοσκέπαστου μονόχωρου πλατυμέτρου ή στενομέτρου σπιτιού. Αυτός ο τύπος είναι χαρακτηριστικός του κρητικού λαϊκού αγροτικού σπιτιού, αν και τον συναντάμε και σε άλλες περιοχές του Ελλαδικού χώρου, όπως και της Μεσογείου.¹⁶

Αυτό που κάνει τις κατοικίες στη Πολυρρήνια να ξεχωρίζουν είναι οι λαξευτοί βράχοι από αμμόλιθο, που δημιουργούν ένα ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό χαρακτήρα, καθώς εμφανίζονται στο εσωτερικό των κατοικιών. Αυτός ο τύπος προήλθε από τις αρχαίες λαξευτές κατοικίες.¹⁷

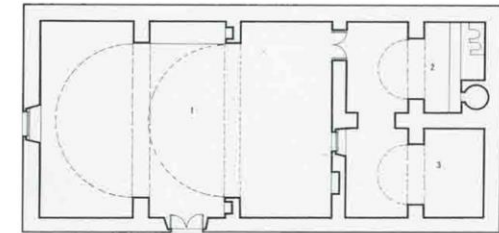
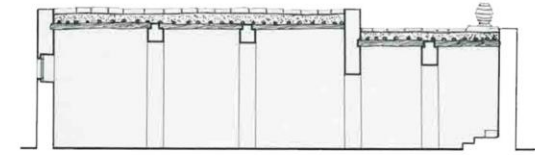
Αρχικά οι κατοικίες φαίνονται να ήταν μονόχωρες. Μετά όμως από τον 19^ο αι. που υπήρξε ευημερία στην περιοχή οι τύποι άλλαξαν. Ο δεύτερος χώρος εμφανίστηκε μαζί με την παρουσία της καμάρας. Σε περιπτώσεις που το μήκος του ξύλου δεν ήταν αρκετό για την κατασκευή μιας δοκού, για την αύξηση της επιφάνειας και την ανακούφιση των πλευρικών τοιχωμάτων, έκτιζαν την καμάρα στο μέσον της μεγάλης πλευράς. Η διαίρεση που γινόταν στην κάτοψη δημιουργούσε τέσσερις χώρους, που λειτουργούσαν είτε σαν βοηθητικοί και αποθήκες είτε σαν χώροι ύπνου και μαγειρέματος. Μέσα στο χρόνο η καμάρα εξελίχθηκε, αύξησε το ύψος της και έδωσε την δυνατότητα για την διαίρεση τον κτιρίου καθ' ύψος, συνήθως με την προσθήκη ενός ξύλινου παταριού. Με την πάροδο του χρόνου, ο χώρος μεγάλωσε αλλά ο λιτός σχεδιασμός και η δημιουργική τους χρήση παρέμειναν.¹⁸

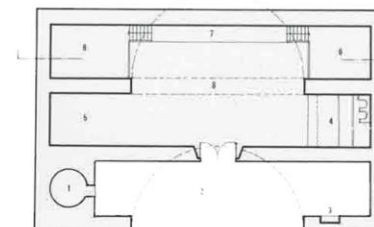
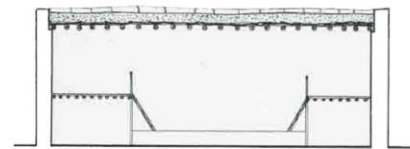
8 | Κατοικία από το Μουρί Ρεθύμνου
Πηγή : Μποζινέκη-Διδώνη Παρασκευή, Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική, εκδόσεις Μέλισσα (Κρήτη), 1985 σελ. 264.

9 | Δικάμαρο στενομέτρω σπίτι στο Καλαμίτσι
Πηγή : Μποζινέκη-Διδώνη Παρασκευή, Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική, εκδόσεις Μέλισσα (Κρήτη), 1985 σελ. 264,280

10 | Δικάμαρο πλατυμέτρω σπίτι στα Άσπρα Νερά
Πηγή : Μποζινέκη-Διδώνη Παρασκευή, Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική, εκδόσεις Μέλισσα (Κρήτη), 1985 σελ. 264,280

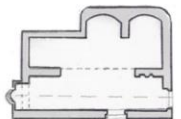
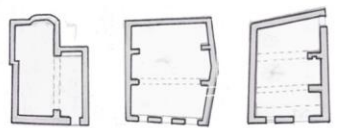

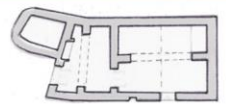
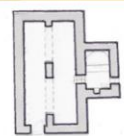

11 | Τυπικό καμαρόσπιτο με σκεπαστή αυλή και εξωτερική καμάρα στα Χαρακάκια.
Πηγή : Μποζινέκη-Διδώνη Παρασκευή, Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική, εκδόσεις Μέλισσα (Κρήτη), 1985 σελ. 264.

¹⁶ πρβλ. Σκουτέλης Ν., Τα σχήματα των οικισμών – οι τύποι της κατοικίας, ΚΡΗΤΗ Οι οικισμοί της υπαίθρου, Εκδόσεις Πολυτεχνείου Κρήτης, Χανιά 2020 , σελ. 146.

¹⁷ Γούλα Δ., Λούσα Σ., Κοντογιάννη Β., Κατοικούμενοι τόποι πολιτιστικής κληρονομιάς - Η περίπτωση της Πολυρρήνιας Κισάμου, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού – Συμβούλιο Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς, 2013.

σελ. 3

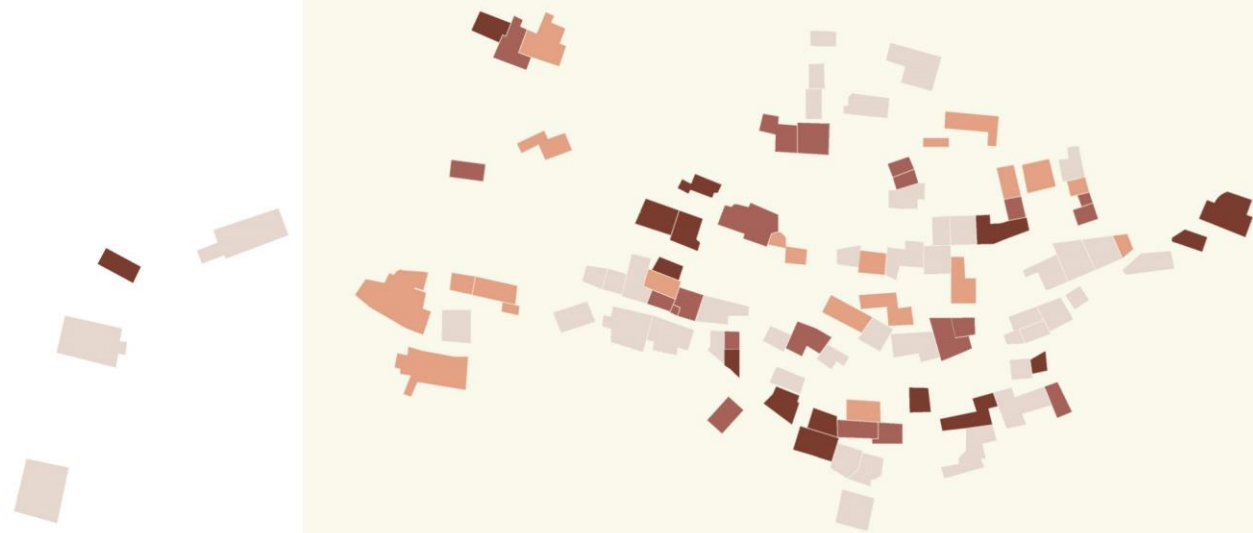
¹⁸ Μποζινέκη-Διδώνη, ο.π., σελ. 258

	ΠΛΑΤΥΜΕΤΩΠΑ	ΣΤΕΝΟΜΕΤΩΠΑ
ΜΕ ΚΑΜΑΡΑ ΜΟΝΗ Ή ΔΙΠΛΗ		
ΧΩΡΙΣ ΚΑΜΑΡΑ		
ΜΕ ΚΑΜΑΡΑ ΜΟΝΗ Ή ΔΙΠΛΗ		
ΧΩΡΙΣ ΚΑΜΑΡΑ		

12| Τύποι κατοικιών στη Πολυρρήνια.

Πηγή : Ε. Αλεξοπούλου, Ε. Γκονδρά, Ι. Γουνάρη, Λ. Δεπαστα, Γ. Δρακονταειδής, Σ. Ζαζανή, Ε. Ζωγραφίνη, Ε. Λοιδωρή, Μ. Μπρικού, Χ. Πιτινή, Ν. Πισμίσσης, Αρχιτεκτονική ανάλυση παραδοσιακών κτιρίων και συνόλων, οικισμός Πολυρρήνιας, μάθημα 5ου εξαμήνου, ΕΜΠ, ακαδημαϊκό έτος 2015 - 2016 τμήμα Αρχιτέκτων Μηχανικών.

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΣΗΜΕΡΙΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ
ΟΙΚΙΣΜΟΥ

3. ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΣΗΜΕΡΙΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΟΙΚΙΣΜΟΥ

3.1 Καθεστώς προστασίας οικισμού

Το 1962, λόγω της ύπαρξης αρχαίων τειχών, τάφων και κτιρίων, κηρύχτηκε ο αρχαιολογικός χώρος της Πολυρρήνιας. Το 1973 χαρακτηρίστηκε «αρχαιολογικός χώρος, ιστορικός τόπος ή τόπος ιδιαίτερου φυσικού κάλλους» ολόκληρη η περιοχή της Πολυρρήνιας. Αυτό συνέβη μέσω του (ΦΕΚ 1242/Β/16-10-1973)¹⁸, χωρίς όμως να τίθενται σαφείς περιορισμοί ή σαφή όρια στον χώρο προστασίας. Αυτό κάνει τις δύο αυτές αποφάσεις ανεπαρκείς και αναποτελεσματικές.

Πρόσφατα, τέθηκαν όρια για το συνεκτικό και το διάσπαρτο τμήμα του οικισμού καθώς και για τα οικοπέδα εντός οικισμού καθορίστηκαν όρια και περιορισμοί δόμησης. Τα παραπάνω τέθηκαν σε ισχύ υπό το (ΦΕΚ 289/4-11-2011 - Π.Δ. 4-11-2011) και την Απόφαση Νομάρχη υπ' αριθμόν 3810/18-7-89.¹⁹

Τίθενται όροι για το ελάχιστο πρόσωπο γηπέδου (10,0 μ. για γήπεδα έως 500 τ.μ., 15,0 μ για άνω των 500 τ.μ.), την μέγιστη κάλυψη (60%), την μέγιστη επιφάνεια ορόφων (240 τ.μ., 400 τ.μ. άνω των γηπέδων 700τ.μ. και με σ.δ. 1,0 για κάτω των 200τ.μ.), και το μέγιστο ύψος (7,50 μ., 4,50 μ. σε κλίση άνω του 15%).

Η δόμηση θα πρέπει να συμβαδίζει με τα παραδοσιακά χαρακτηριστικά της αρχιτεκτονικής του οικισμού και η τοποθέτηση των κτιρίων, μετά από την απαραίτητη έγκριση από υπεύθυνους, να εξασφαλίζει επαρκή ενιαίο ακάλυπτο χώρο, σε όποιο τμήμα του οικισμού και να βρίσκονται. Επιπλέον, οι όγκοι των κτιρίων, για την καλύτερη αρμονική ένταξή τους στον οικισμό και το τοπίο, πρέπει να διαφοροποιούνται σε ισόγειους ή διώροφους όγκους, ή και τα δύο χωρίς όμως οι ενιαίοι όγκοι να κλιμακώνονται πάνω από μια φορά στην διάσταση του κτιρίου με την επικρατέστερη κλίση.

Σε τουριστικές εγκαταστάσεις και καταλύματα, η μέγιστη κάλυψη διώροφων κτιριακών όγκων είναι 70% σε γήπεδα άνω των 1000 τ.μ.

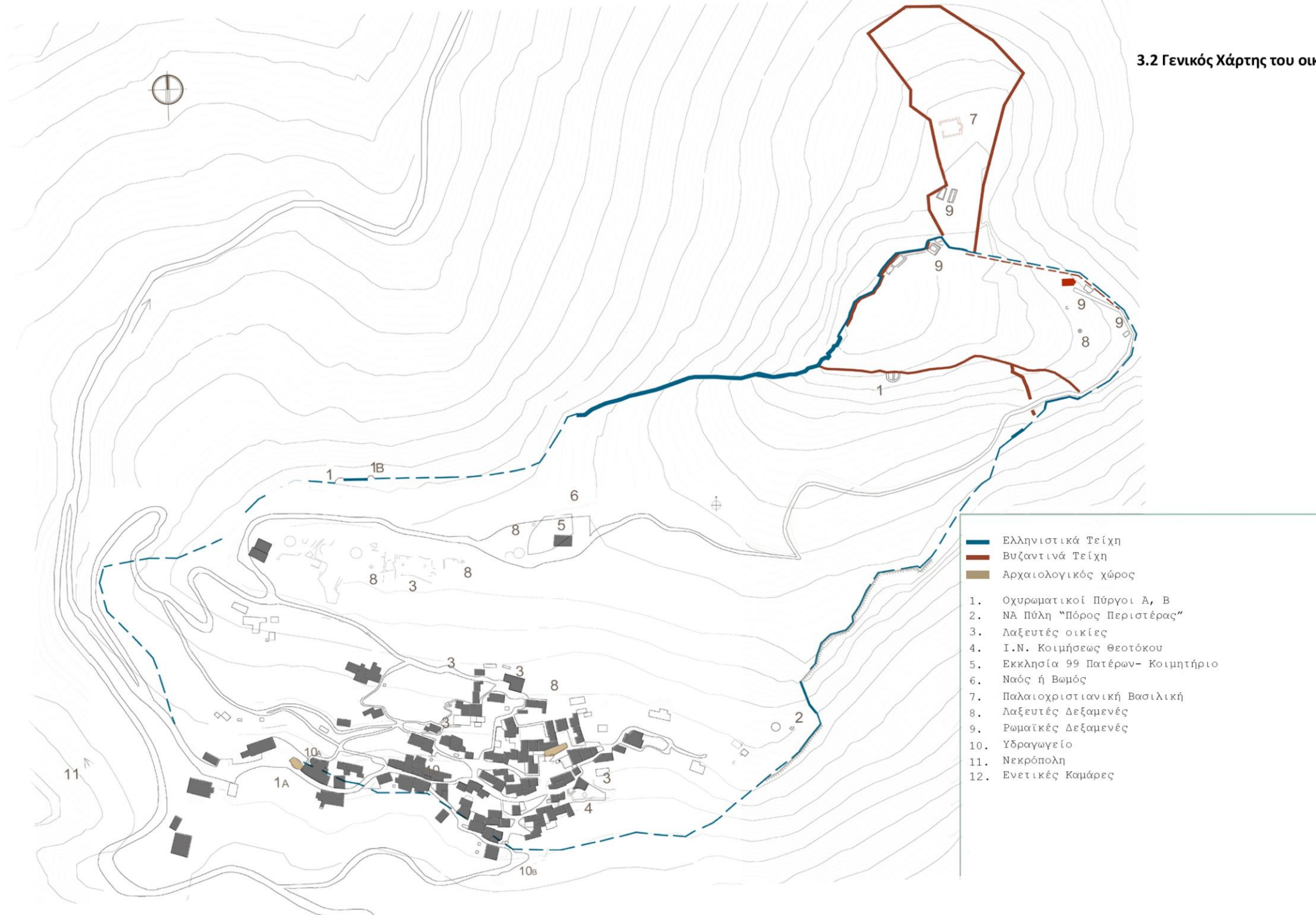
Επιπρόσθετα, ορίζεται σε κτίρια με όγκο άνω των 2.000 κυβικών μέτρων πάνω από την οριστική στάθμη του εδάφους η υποχρεωτική διάσπασή του σε μικρότερου μεγέθους ή σε μεμονωμένα κτίρια, ακόμα κι αν έχουν ενιαία λειτουργία.²⁰

Ενώ η νομοθεσία αφορά οικισμούς ίδιας κλίμακας με της Πολυρρήνιας, απουσιάζουν οι περιορισμοί για την διατήρησή των παλαιών κτιρίων και οι προτάσεις προστασίας του παραδοσιακού πολεοδομικού ιστού. Επίσης, αν και στον οικισμό παρατηρούνται κτίρια με ιδιαίτερη αρχιτεκτονική αξία, διαφόρων περιόδων, δεν έχουν κηρυχθεί διατηρητέα. Ακόμα, υπάρχουν εγκαταλελειμμένα κτίρια που αποτελούν κίνδυνο για την δημόσια υγεία και κυρίως ασφάλεια. Η ισχύουσα νομοθεσία δεν υποδεικνύει όρους και διαδικασίες για την διαχείρισή τους. Η νομοθεσία που αφορά την Πολυρρήνια είναι αρκετά γενικευμένη και δεν την προστατεύει από την αλλοίωση της παραδοσιακής μορφής της.

¹⁹ Παραδοσιακοί Οικισμοί Νομού Χανίων, «Ισορροπώντας ανάμεσα σε Μνήμη & Προοπτική», Κοινή Εισήγηση Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας, Τμήμα Δυτικής Κρήτης, Συλλόγου Αρχιτεκτόνων Χανίων

²⁰ <http://www.et.gr/index.php/anazitisi-fek>

3.2 Γενικός Χάρτης του οικισμού

Η συνεχής κατοίκηση της Πολυρρήνιας από τα ελληνιστικά χρόνια αποδεικνύεται από το αρχαιολογικό απόθεμα που υπάρχει στον οικισμό. Τα σημαντικότερα τοπία που εντοπίζονται είναι οι Οχυρωματικοί Πύργοι Α και Β, με τον Α να βρίσκεται στην είσοδο του οικισμού, η νοτιοανατολική Πύλη "Πόρος Περιστεράς", οι λαξευτές Δεξαμενές, ο Ναός Κοιμήσεως Θεοτόκου και οι ενετικές Καμάρες. Οι ενετικές Καμάρες βρίσκονται στην κεντρική πλατεία του οικισμού και την περίοδο της τουρκοκρατίας λειτούργησαν ως ελαιοτριβείο. Αναδείχθηκαν την δεκαετία του 60 έπειτα από την κατεδάφιση των κτιρίων στη σημερινή κεντρική πλατεία του χωριού.²¹

13 | Ενετικές Καμάρες.

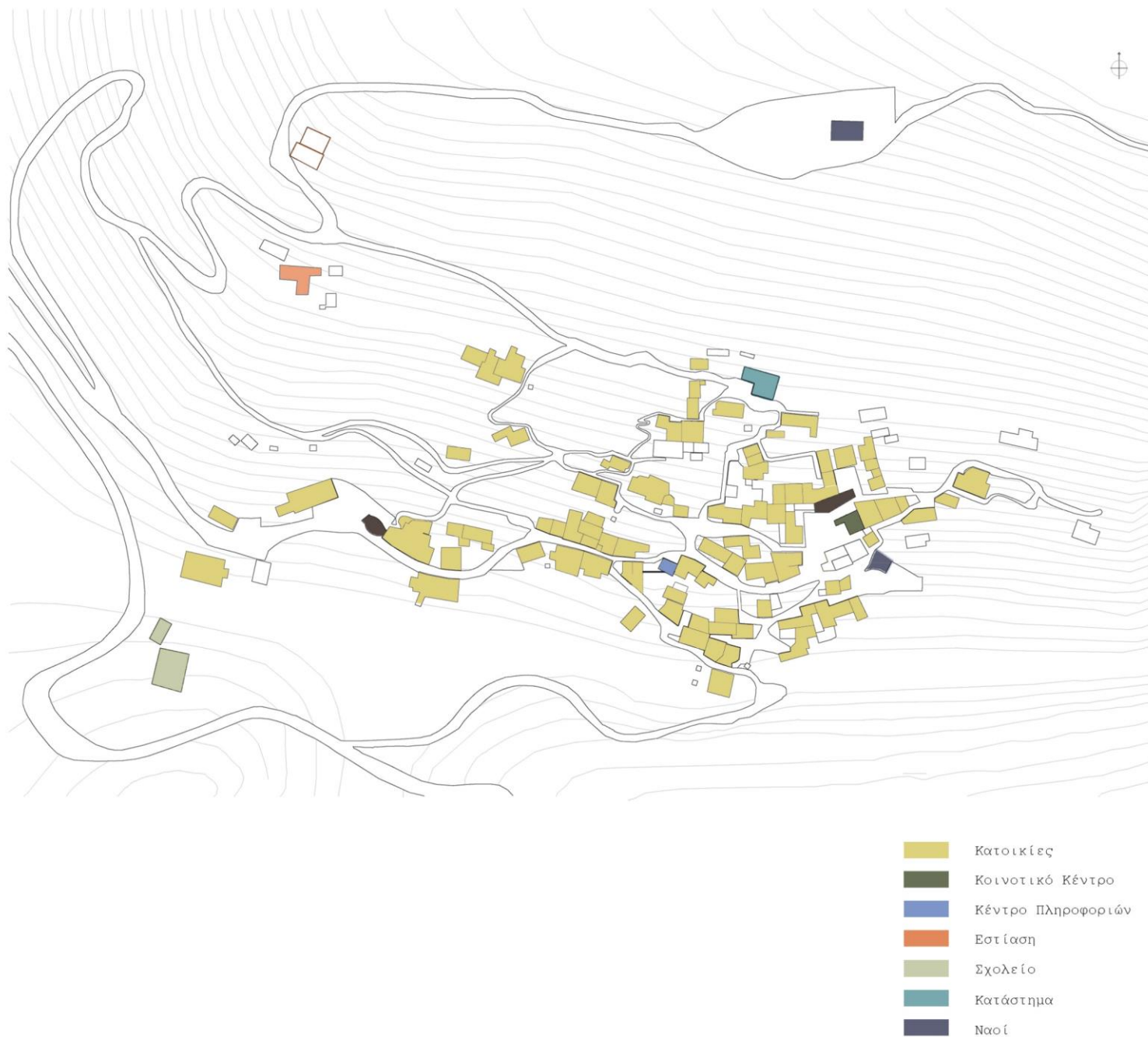
14 | Πύργος Α' μετά την Ανάκτηση. Πηγή : Καρακαστάνη Π., Τζιγκουνάκη Α., Τζιγκουνάκη Χ., « Αρχαιολογικό έργο Κρήτης », Εκδόσεις Φιλοσοφική Σχολής Πανεπιστημίου Κρήτης, Ρέθυμνο, 2015, σελ. 149

15 | Φωτογραφία Πύργου Α 1976.

Πηγή : http://sadentrepe.blogspot.com/2020/10/blog-post_508.html

²¹ Καρακαστάνη Π., Τζιγκουνάκη Α., Τζιγκουνάκη Χ., « Αρχαιολογικό έργο Κρήτης », Εκδόσεις Φιλοσοφική Σχολής Πανεπιστημίου Κρήτης, Ρέθυμνο, 2015, σελ. 149

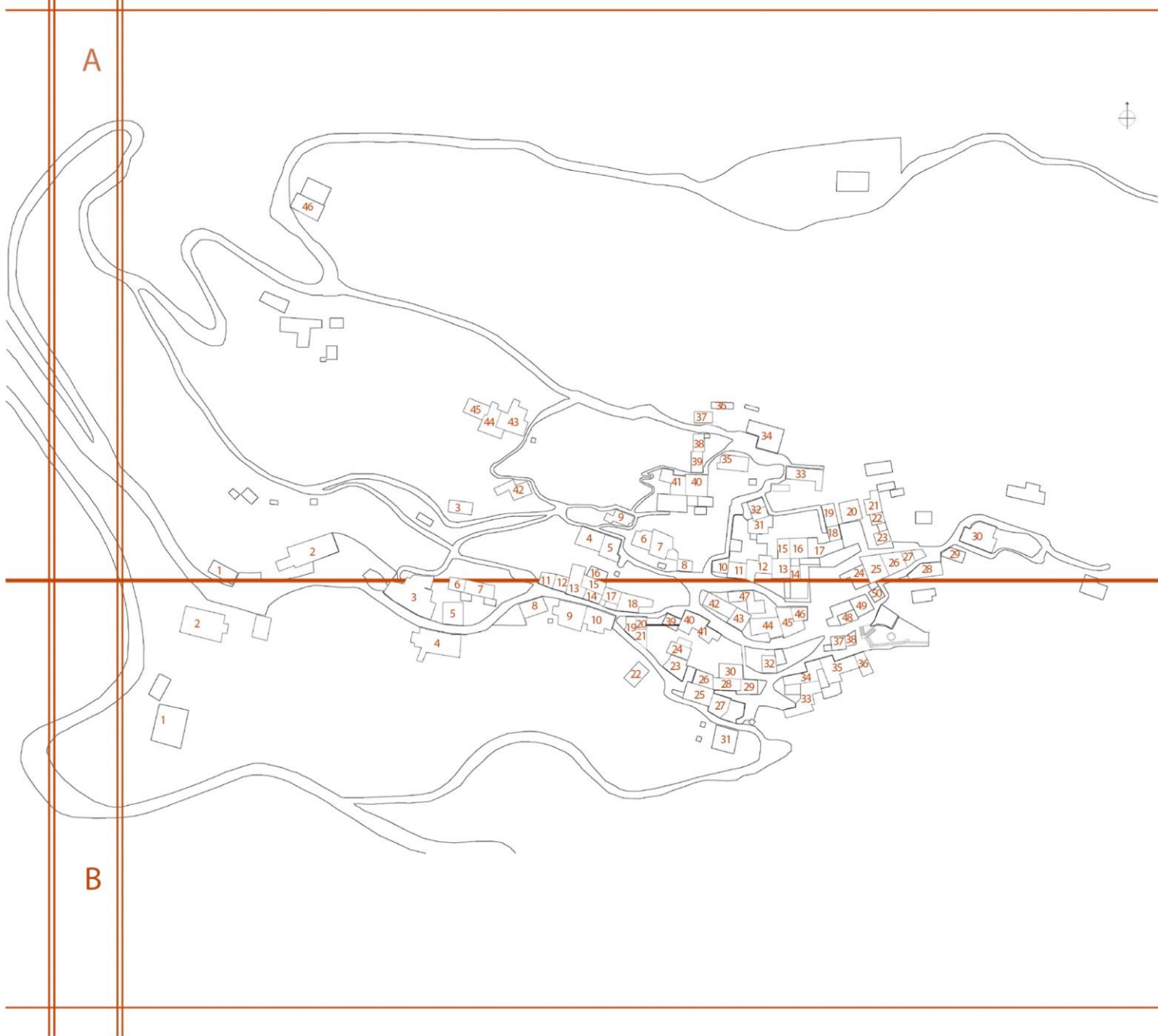

3.3 Χάρτης χρήσεων του οικισμού

Για την ανάλυση του οικισμού και τη σύνταξη χαρτών, πραγματοποιήθηκε επιτόπια έρευνα, η οποία περιέλαβε δελτία καταγραφής και φωτογραφική τεκμηρίωση. Με βάση την έρευνα στον οικισμό διακρίνονται 97 κτίρια συνολικά, δύο εκ των οποίων είναι μη προσβάσιμα. Κύρια χρήση των κτιρίων είναι η κατοικία. Στον οικισμό υπάρχουν 2 τουριστικά καταλύματα. Επίσης, υπάρχει ένας χώρος εστίασης και ένα παραδοσιακό κατάστημα ξύλινων κατασκευών τα οποία λειτουργούν τους θερινούς μήνες. Από τον οικισμό απουσιάζει το τοπικό εμπόριο και οι υπηρεσίες που έχουν σχέση με την ικανοποίησή των καθημερινών αναγκών των κατοίκων όπως για παράδειγμα παντοπωλείο, φούρνος, κρεοπωλείο και τοπική αγορά. Οι υπηρεσίες αυτές βρίσκονται κυρίως στην περιοχή του Καστελίου. Το σχολείο του οικισμού δεν είναι πλέον ενεργό. Τη δεκαετία του 1950 στον οικισμό σημειώθηκε σημαντική μείωση πληθυσμού λόγω οικονομικής μετανάστευσης.²² Στην απογραφή του 2011 υπήρχαν 31 μόνιμοι κάτοικοι στο χωρίο ενώ σήμερα υπάρχουν 17 κυρίως ηλικιωμένοι²³. Οι κάτοικοι ασχολούνται κυρίως με τη γεωργία και έχουν ισχυρό δέσιμο με την κρητική παράδοση.

²² Σ. Λούσα, Β. Κοντογιάννη, Δ. Γούλα, ο.π. σελ. 3.

²³ Ελληνική Στατική υπηρεσία, Πληθυσμός νομού Χανίων απογραφή 2011

3.5 Παλαιά – Νέα κτίσματα

Ο διαχωρισμός των κτιρίων έγινε με βάση τη χρονολογία κατασκευής τους. Νέα χαρακτηρίζουμε τα κτίρια που κατασκευάστηκαν εξ ολοκλήρου μετά το 1965 και παλαιά εκείνα που κατασκευάστηκαν πριν. Η συγκεκριμένη χρονική στιγμή επελέγη διότι πριν από το 1965 δεν υπήρξαν κτίρια που αποκλίνουν από τον παραδοσιακό οικισμό. Τα μορφολογικά και τα κατασκευαστικά τους χαρακτηριστικά μας οδήγησαν στον προσδιορισμό της ηλικίας τους.

Τα περισσότερα κτίσματα ανήκουν πριν τη δεκαετία του 1960, με τα παλιά να είναι 55 κτίσματα περισσότερα από τα νέα, με ποσοστό 79,78(%) – 20,21(%).

Σύμφωνα με τον χάρτη, παρατηρείται ότι τα παλαιά κτίρια του οικισμού είναι χτισμένα στη κορυφή του λόφου και κλιμακωτά επεκτείνονται προς τα κάτω, πυκνοδομημένα, δίπλα σε στενούς δρόμους, με την πρόσβαση να πραγματοποιείται συνήθως με κλίμακες. Αντίθετα, τα νέα τα εντοπίζουμε στην μία από τις δύο εισόδους του οικισμού, πάνω στον κεντρικό δρόμο. Τα νεοδόμητα κτίρια δεν διατηρούν τον παραδοσιακό χαρακτήρα. Η χρήση σύγχρονων υλικών και οι κατασκευές χαμηλού κόστους, δημιουργούν μια εικόνα που έρχεται σε αντίθεση με την εικόνα του οικισμού.

3.6 Ύψη κτισμάτων

Στον χάρτη απεικονίζονται τα ύψη των κτιρίων του οικισμού της Πολυρρήνιας. Παρατηρούμε ότι τα κτίρια του οικισμού χωρίζονται σε ισόγεια και διώροφα, με 57 καταγεγραμμένα ισόγεια και 37 διώροφα. Τα ισόγεια κτίσματα είναι σε πλειονότητα με 60,64% και τα διώροφα ανέρχονται στο 39,36%. Συγκρίνοντας τους δύο παραπάνω χάρτες παρατηρείται ότι το 54,4% των παλαιών κτιρίων είναι ισόγεια ενώ το 45,6 διώροφα και το 79% των νέων κτιρίων είναι ισόγεια και μόνο το 21% είναι διώροφα.

16 | Κτίριο A_26 : διώροφη κατοικία.

17 | Κτίριο A_35 : ισόγεια κατοικία

ΔΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΙΩΝ

4.1 Κατοικίες

4.1.1 Τοιχοποιία

Παλαιότερη πρακτική

Τα κτίρια της Πολυρρήνιας είναι λιθόκτιστα. Σε πολλές περιπτώσεις η όψη των καμαρόσπιτων εντάσσεται απόλυτα στο βραχώδες έδαφος και μοιάζει με ξερολιθιά. Από τα ελληνιστικά χρόνια ακόμα οι κατοικίες εκμεταλλεύονταν το ανάγλυφο της περιοχής, και τον μαλακό, εύκολο στην λάξευση ασβεστόλιθο.²⁴

Οι κατοικίες κατασκευάζονταν κυρίως με αργολιθοδομή. Η τοιχοποιία αποτελείται από ακατέργαστες πέτρες, ακανόνιστο πωρόλιθο, με συνδετικό κονίαμα, από κοκκινόχρωμα ή άμμο και ασβέστη. Οι τοίχοι διέθεταν διπλή στρώση λιθοδομής, εσωτερικά και εξωτερικά. Λαξευμένες πέτρες χρησιμοποιούσαν ως αγκωνάρια και πλαισίωναν τα ανοίγματα. Τα αγκωνάρια ή αλλιώς τα λεγόμενα ρουκούνια ήταν πωρόλιθοι που ενίσχυαν την κατασκευή. Οι λίθοι αρμολογούνταν με συνδετικό κονίαμα και μικρότερες πέτρες.²⁵

Άλλο χαρακτηριστικό της τοιχοποιίας είναι η επανάχρηση των αρχαίων αρχιτεκτονικών μελών στις μεταγενέστερες κατασκευές, τα λεγόμενα *spolia*. Αυτό συνέβαινε για πρακτικούς λόγους.²⁶

Κατοικίες με αποκλειστικά λαξευτή λιθοδομή δεν συναντάμε. Οι τοιχοποιίες με ξερολιθιά χρησιμοποιούνται σε αποθήκες και μαντρότοιχους.²⁷

21|

²⁴ πρβλ., Σκουτέλης Ν., Τα σχήματα των οικισμών – οι τύποι της κατοικίας, ΚΡΗΤΗ Οι οικισμοί της υπαίθρου, Εκδόσεις Πολυτεχνείου Κρήτης, Χανιά 2020, σελ. 142

²⁵ πρβλ. Μποζινέκη-Διδώνη Παρασκευή, Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική, εκδόσεις Μέλισσα (Κρήτη), 1985 σελ. 244

²⁶ Σ. Λούσα, Β. Κοντογιάννη, Δ. Γούλα, ο.π. σελ. 1.

²⁷ πρβλ. Μποζινέκη-Διδώνη Παρασκευή, ο. π. σελ. 244

19|

20|

18|

22|

18| Κτίριο Β_32 μέλος μεταγενέστερης κατασκευής

19| Κτίριο Α_10

20| Εκκλησία των 99 Αγίων Πατέρων.

21, 22, 23| Κτίριο Β_34

24| Κτίριο Α_17 αργολιθοδομή σε παλιό κτίριο του οικισμού

23|

24|

Σύγχρονη πρακτική

Σε πολλές κατοικίες στις οποίες υπήρξε φθορά ή κατάρρευση του δομικού υλικού έχουν αντικατασταθεί οι παλιές πέτρες με πέτρες που λατομεύονται στα σύγχρονα λατομεία. Έχουν διαφορετικό μέγεθος από την υπάρχουσα πέτρα της τοιχοποιίας και κατασκευάζονται με διαφορετική επεξεργασία. Σε άλλες κατοικίες, η συμπλήρωση γίνεται από σκυρόδεμα και σε λίγες περιπτώσεις συναντάμε να συμπληρώνονται με οπτόπλινθους ή τσιμεντόλιθους.

ΕΝΔΕΔΕΙΓΜΕΝΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ

Οι παλιές λιθοδομές των κτιρίων που έχουν συντηρηθεί είναι το επιθυμητό αποτέλεσμα. Οι νέοι λίθοι που βρίσκουμε είτε σε νέα κτίρια είτε σε τμήματα παλαιών είναι αποδεκτοί όταν εφαρμόζονται με προσοχή και διατηρούν την όψη της αργολιθοδομής, χαρακτηριστική τοιχοποιία της Πολυρρήνιας. Η επιθυμητή τεχνική θα ήταν να υπήρχε μεγαλύτερη προσοχή στην επιλογή λίθων στην συμπλήρωση των παλιών τοιχοποιιών ώστε να παραπέμπει στην πιο αμελή μορφή που είχαν οι αρχικές λιθοδομές.

ΑΣΤΟΧΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ

Η συμπλήρωση παλαιάς τοιχοποιίας με σκυρόδεμα αλλοιώνει σημαντικά τις όψεις των κτιρίων και δεν είναι συμβατή με τις κατασκευές αυτές. Η εικόνα του οικισμού υποβαθμίζεται σημαντικά όταν εμφανίζονται συμπληρώσεις από οπτόπλινθους και τσιμεντόλιθους σε παραδοσιακές κατασκευές.

25|

26|

27|

28|

- 25| Κτίριο B_35 : εμφανής διαχωρισμός παλαιάς τοιχοποιίας με ανακατασκευή.
 26| Κτίριο B_7 : τοιχοποιία με τσιμεντοκονίαμα.
 27| Κτίριο B_36: παλιά λιθοδομή με προσθήκη τοίχου από οπτόπλινθους.
 28| Κτίριο B_22 : τσιμεντόλιθοι ως συμπλήρωση καθ' ύψος σε παλιό κτίριο.
 29| Κτίριο A_1 : οπτόπλινθοι στη θέση αγκωναριών σε παλιά τοιχοποιία.

29|

4.1.2 Επιχρίσματα

Παλαιότερη πρακτική

Οι όψεις των κτιρίων του οικισμού χαρακτηρίζονται τόσο από τοιχοποιίες ανεπίχριστες όσο και επιχρισμένες. Οι λίθινοι τοίχοι είναι συχνά καλυμμένοι με επίχρισμα, με λίγες φανερές πέτρες όπως αυτές που πλαισιώνουν τις θύρες και τα παράθυρα ή αυτές που προεξείχαν στην λιθοδομή. Στην επιφάνεια των τοίχων στις κατοικίες που επιχρίονταν, το υλικό που χρησιμοποιούνταν ήταν ένα μείγμα ασβέστη, αργλικού τύπου χύμα με ερυθρές αποχρώσεις και άμμο. Πολλά σπίτια επίσης συναντάμε ασπρισμένα.²⁸

Σύγχρονη πρακτική

Γίνεται χρήση τσιμεντοκονιάματος και σε κάποιες περιπτώσεις παρατηρείται τάση μίμησης παλαιών επιχρισμάτων. Η χρήση του ασβεστοκονιάματος σώζεται σε αρκετά μέρη μέχρι και σήμερα καθώς εφαρμόζεται νέο σε παλιές και νέες κατασκευές. Είναι σημαντικό το νέο κονίαμα που εφαρμόζεται στα παλιά κτίρια να είναι συμβατό με την λιθοδομή και το ήδη υπάρχον κονίαμα, για την αποφυγή εγκλωβισμού της υγρασίας στην κατασκευή, και φθοράς των δομικών υλικών.

32| Κτίριο A_20 : φθορές σε επίχρισμα.

31| Κτίριο A_24 : ανεπίχριστη λιθοδομή.

30| Κτίριο B_45 : ασπρισμένη τοιχοποιία με παλιό επίχρισμα.

²⁸ πρβλ. Μποζινέκη-Διδώνη Παρασκευή, ο.π. σελ. 244, 265

ΕΝΔΕΔΕΙΓΜΕΝΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ

Οι νέες κατασκευές που κτίζονται με σκοπό να εναρμονιστούν κοντά στις παραδοσιακές πρέπει να συνδυάζουν συμβατά υλικά με τα παραδοσιακά αλλά και τεχνική εφαρμογής. Οι παλιές κατασκευές υπό συντήρηση και, αποκατάσταση πρέπει να αντιμετωπίζονται με προσοχή και να εφαρμόζονται ίδιας κατηγορίας επιχρίσματα με το αρχικό, όπως ποζολανικά επιχρίσματα με την σωστή εφαρμογή.

34|

33|

34|Κτίριο Β_13 : παλιά τοιχοποιία μετά από συντήρηση και αποκατάσταση.

33| Κτίριο Α_28 : παλιά τοιχοποιία με συμβατό επίχρισμα.

ΑΣΤΟΧΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ

Το τσιμεντοκονιάμα που χρησιμοποιείται για την επίχριση των παλαιών τοιχοποιιών, είναι ασύμβατη επέμβαση αφού ανήκει σε διαφορετικό τύπο κονιάματος με αποτέλεσμα, να επιτείνει την εμφάνιση υγρασίας και άλλων αστοχιών. Επιπλέον, τα σύγχρονα επιχρίσματα που μιμούνται λανθασμένα τις παλαιές τεχνικές παραμορφώνουν την όψη του κτιρίου. Σε συνδυασμό με τους εμφανείς λίθους αποδίδουν μια διακοσμητική όψη στο κτίριο, που όμως δεν συνάδει με την αρχική απλότητα της κατασκευής.

35|

36|

35| Κτίριο Β_49 : νέο επίχρισμα σε αποκατάσταση παλιού κτιρίου.

36| Κτίριο Α_20 : φθορές σε επίχρισμα.

4.1.3 Ανοίγματα

Α. Εξωτερικές θύρες

Παλαιότερη πρακτική

Ο οικισμός χαρακτηρίζεται από την ποικιλία των τύπων ανοιγμάτων στα κτίριά του. Ο πιο συχνός τύπος εξώθυρας στον οικισμό είναι το ξύλινο κούφωμα. Τα ανοίγματα στις εξωτερικές θύρες έχουν τοξωτό ή ευθύγραμμο υπέρθυρο. Επάνω από τα ευθύγραμμα υπέρθυρα ορισμένες φορές διαμορφώνεται ανακουφιστικό τόξο. Σε λίγες περιπτώσεις άνω των υπερθύρων τοποθετείται σχιστόπλακα που προεξέχει για να απορρέουν τα βρόχινα νερά.²⁹

Οι ξύλινες θύρες συνήθως αποτελούνται από δύο φύλλα και είναι καρφωτές. Διαθέτουν κλειδαριές και μάνταλα (ξύλινοι σύρτες), ενώ δεν διαθέτουν κάσα και αναρτώνται από το πέτρινο πλαίσιο της εισόδου που προεξέχει για την καλύτερη μόνωση από τον αέρα. Στην περίπτωση που το κούφωμα στερεώνεται σε ξύλινο πλαίσιο, έχουν απλή δομή και μπορεί να είναι δίφυλλες ή και μονόφυλλες.³⁰

Σύγχρονη πρακτική

Οι εξώθυρες του οικισμού σήμερα ποικίλουν. Κάποιες αρχικές πόρτες που έχουν διατηρηθεί έχουν δεχθεί συντήρηση αλλά οι περισσότερες που συναντάμε είναι σε μέτρια προς κακή κατάσταση σε κτίρια που δεν έχουν χρήση αυτή τη στιγμή. Πολλές έχουν αντικατασταθεί με νέες ξύλινες σε διάφορα σχέδια, με κάποιες από αυτές να μιμούνται την παραδοσιακή μορφή. Στις περιπτώσεις νέων κουφωμάτων, βρίσκουμε και κουφώματα αλουμινίου που η μορφή τους δεν συμβαδίζει με τον χαρακτήρα του κτιρίου.

ΕΝΔΕΔΕΙΓΜΕΝΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ

Η καλή συντήρηση των παλιών κουφωμάτων είναι ιδανική προσέγγιση. Οι εξώπορτες που μιμούνται τις παλαιότερες με συμβατά υλικά στο κυρίως μέρος τους αλλά και στις λεπτομέρειές τους όπως του μεντεσέδες, είναι μια ικανοποιητική λύση για την διατήρηση της εικόνας της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής του τόπου.

ΑΣΤΟΧΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ

Εξώπορτες από αλουμίνιο ή σίδηρο, με ιδιαίτερους χρωματισμούς και μοντέρνα στοιχεία ξεχωρίζουν από την παλιά κατασκευή, διαταράσσοντας τις όψεις του οικισμού. Η εικόνα που αποδίδει στην όψη συνήθως δεν ταιριάζει σε έναν παραδοσιακό οικισμό.

37|

38|

39|

37|Κτίρια Α_25 και Β_49: ξύλινες πόρτες - μονόφυλλη και δίφυλλη.
38|Κτίριο Β_9: πόρτα αλουμινίου.
39| Κτίριο Β_37: νέου τύπου σιδερένια εξώπορτα.
40|Κτίριο Α_43: πόρτα σε παραδοσιακή κατοικία.

40|

²⁹ πρβλ. Μποζινέκη-Διδώνη Παρασκευή, ο. π., σελ. 244.

³⁰ πρβλ. Μποζινέκη-Διδώνη Παρασκευή, ο.π., σελ. 265.

Β. Παράθυρα

Παλαιότερη πρακτική

Η πλειονότητα των παραθύρων είναι ξύλινα .

Τα ξύλινα κουφώματα έχουν ορθογωνική μορφή. Συνήθως είναι δίφυλλα και καρφωτά, στηριγμένα στον τοίχο με μάσκουλα και τζινέτια. Τα ανοίγματα του ορόφου είναι περισσότερα και συνηθίζεται να έχουν ταμπλαδωτά κουφώματα. Συχνά συναντάμε σιδεριά για μεγαλύτερη ασφάλεια στην οικία. Τα κουφώματα μπορεί να διαθέτουν εσωτερικά σύρτες και μεταλλικούς κρίκους για την ασφάλισή τους. Σημαντικό στοιχείο είναι η απουσία υαλοστασίου στα περισσότερα εσωτερικά των κουφωμάτων.

Περιμετρικά, τα παράθυρα πλαισιώνονται από τα ρουκούνια, λαξευτούς πυρόλιθους ή και κομμάτια από τα τείχη που έχουμε δει επανειλημμένα να χρησιμοποιούνται στην κατασκευή των κατοικιών της Πολυρρήνιας.

Το ανώφλι συνήθως είναι από ξύλο ή μονολιθικό. Στον οικισμό επίσης έχουμε συναντήσει τοξωτού τύπου ανώφλια ή τριγωνικές διατάξεις λίθων για την ανακούφιση του ανοίγματος. Πάνω από τα παράθυρα τοποθετούνται σχιστόπλακες ως γείσα.³¹

Στα παράθυρα μπορούμε να συμπεριλάβουμε και το πανωπόρτι που τοποθετείται πάνω από την κεντρική είσοδο της οικίας. Είναι ένα μικρό παραλληλόγραμμο άνοιγμα και εξυπηρετεί στον αερισμό και φωτισμό.

Σύγχρονη πρακτική

Νέα κουφώματα έχουν πάρει την θέση των παλαιών στα περισσότερα κτίρια. Εξαιτίας εγκατάλειψης ή μη συντήρησης τους, πολύ λίγα παλιά υπάρχουν μέχρι και σήμερα. Τα νέα είναι είτε ξύλινα, κοντά στην παραδοσιακή μορφή, είτε από αλουμίνιο. Σε κάποια ανοίγματα έχουν ακόμα τοποθετηθεί ρολά. Η αιτία αντικατάστασης των κουφωμάτων μπορεί να είναι η φθορά ή η καλύτερη μόνωση της κατοικίας, όμως καλή συντήρηση και η ενίσχυση των αρχικών θα ήταν η πιο σωστή αντιμετώπιση.

43| Κτίριο A_28 : νέο ξύλινο κούφωμα.

41| Κτίριο A_32 : παλαιό ξύλινο κούφωμα.

42| Κτίριο A_44: κάλυψη ανοίγματος, διατήρηση παραδοσιακού κουφώματος και αντικατάσταση με νέο.

³¹ πρβλ. Μποζινέκη-Διδώνη Παρασκευή, ο.π., σελ. 268.

ΕΝΔΕΔΕΙΓΜΕΝΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ

Η ιδανική περίπτωση είναι η διατήρηση και η συντήρηση των παλαιών κουφωμάτων. Η μερική αντικατάσταση θα μπορούσε να βοηθήσει να σωθούν τα αρχικά παράθυρα. Η ανακατασκευή του κουφώματος από ξύλο είναι επίσης δεκτή, εφόσον ακολουθεί την μορφή και τις λεπτομέρειες του προϋπάρχοντος.

ΑΣΤΟΧΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ

Το αλουμίνιο και οι νέες μορφές κουφωμάτων δεν μπορούν να γίνουν αποδεκτά σε μία παραδοσιακή κατοικία. Τα ρολά και οι άλλοι νέοι μηχανισμοί δείχνουν παράταιρα σε σχέση με τα παλιά, αλλά και με την γενική εικόνα του παραδοσιακού οικισμού.

45| Κτίριο B_5 : ρολά αλουμινίου.

44| Κτίριο B_31 : κουφώματα αλουμινίου και επέμβαση σε άνοιγμα.

4.1.4 Στέγες - Δώματα

Παλαιότερη πρακτική

Τα παραδοσιακά σπίτια του οικισμού παρουσιάζουν δυο διαφορετικούς τρόπους στέγασης, την επίπεδη στέγη δηλαδή το δώμα και την επικλινή στέγη, μονόριχτη και δίριχτη. Τα δώματα, το πιο ενδιαφέρον στοιχείο του χαρακτηριστικού κρητικού σπιτιού μέχρι τα τέλη του 19^{ου} αι. , αποτελούσαν συνέχεια του δρόμου, χρησίμευαν ως περιστασιακοί χώροι εργασίας ακόμα και ως συλλέκτες νερού. Το δώμα είναι βαμμένο, ασβεστωμένο και με κατάλληλη κλίση και περικλείεται από αργόλιθους που συγκρατούν τα νερά της βροχής και τα συγκεντρώνουν στην πέτρινη ή ξύλινη υδρορροή και μετέπειτα στη στέρνα. Ο φέρων οργανισμός αποτελούνταν από τα δοκάρια και τα μεσοδοκάρια. Πάνω απ' αυτά τοποθετούνταν τα κλωνιά δέντρων ή οι πλανισμένες σανίδες και τα ξερά (ξεροί θάμνοι). Τέλος στρώνονταν το χώμα αναμεμειγμένο με νερό, με το μυστρί.³²

Από την άλλη οι επικλινείς στέγες, οι οποίες διαδόθηκαν από το τέλος του 19ου αιώνα και εξής, είναι μονόριχτες ή δίριχτες με βυζαντινά κεραμίδια που τοποθετούνται κολυμπητά.³³

Σύγχρονη πρακτική

Η στεγανότητα του δώματος και η στατική επάρκεια του κτιρίου εξαρτιόταν από τη κατάσταση της στέγης, για αυτόν το λόγο η ετήσια συντήρηση της ήταν απαραίτητη. Επομένως, με την πάροδο του χρόνου, οι αυξανόμενες απαιτήσεις για την επισκευή της, οδήγησαν στην πλήρη αντικατάσταση της με πλάκες οπλισμένου σκυροδέματος ή ακόμα και με τραπεζοειδή λαμαρίνα. Επίσης, η χρήση του δώματος έχει διαφοροποιηθεί και προσαρμοστεί στους όρους που επιβάλλει ο εκσυγχρονισμός της κατοίκησης. Το δώμα εξοπλίζεται με κλιματιστικά, κεραίες, ηλιακούς θερμοσίφωνες και πέργκολες, στοιχεία που αλλοιώνουν τον χαρακτήρα του οικισμού.

Παράλληλα, στις επικλινείς στέγες που εντοπίστηκαν στη Πολυρρήνια έχουν τοποθετηθεί, σύγχρονα βιομηχανικά κεραμίδια, ρωμαϊκού τύπου και λαμαρίνα που μιμείται κεραμίδια. Μόνο σε δύο κτίρια έχουν διατηρηθεί τα αυθεντικά κεραμίδια.

46 | αντικατάσταση της στέγης με πλάκες οπλισμένου σκυροδέματος, συμβατή προσθήκη.

³² πρβλ. Μποζινέκη-Διδώνη Παρασκευή, ο.π., σελ. 237, 244, 267.

³³ πρβλ. Μποζινέκη-Διδώνη Παρασκευή, ο.π., σελ. 272.

ΕΝΔΕΔΕΙΓΜΕΝΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ

Στο έντονο ανάγλυφο της Πολυρρήνιας, τα δώματα απαρτίζουν σημαντικές επιφάνειες και η εικόνα τους επηρεάζει και την γενική εικόνα του συνόλου. Για αυτόν τον λόγο θα πρέπει να αντιμετωπίζονται με την ίδια προσοχή όπως και οι υπόλοιπες όψεις. Οι προσθήκες στο δώμα πρέπει να είναι συμβατές με την ογκοπλασία και το χρώμα του κτιρίου. Διάφορες εγκαταστάσεις, όπως είναι οι ηλιακοί θερμοσίφωνες και τα κλιματιστικά καλό θα ήταν να εγκιβωτίζονται σε κτιστές κατασκευές και να συγκεντρώνονται σε μη ορατά σημεία. Τα παραπάνω είναι απαραίτητες ενέργειες για την καλύτερη εικόνα του οικισμού.

ΑΣΤΟΧΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ

Η χρήση της τραπεζοειδούς λαμαρίνας ως υλικού επικάλυψης των στεγών και η αντικατάσταση των βυζαντινών κεραμιδιών με ρωμαϊκού τύπου κεραμίδια είναι μη συμβατή προσθήκη. Αντίστοιχα οι κεραίες, οι ηλιακοί θερμοσίφωνες και τα κλιματιστικά δημιουργούν έντονη αλλοίωση στο σύνολο του οικισμού.

53|

52|

47|

49|

47, 48| Κτίριο B_44, A_20 : περίφραξη του δώματος με οπτόπλινθους, τσιμεντόλιθους και τσιμέντο.

49| Κτίριο B_33 : τραπεζοειδής λαμαρίνα.

50| Κτίριο B_9 : Προσθήκη τραπεζοειδούς λαμαρίνας σε επίπεδη στέγη, μη συμβατή προσθήκη

51| Κτίριο A_26 : Αντικατάσταση βυζαντινών κεραμιδιών με ρωμαϊκά, μη συμβατή προσθήκη.

52| Κτίριο A_19 : αντικατάσταση βυζαντινών κεραμιδιών με λαμαρίνα που μιμείται κεραμίδια, μη συμβατή προσθήκη.

53| A_28 : ηλιακοί θερμοσίφωνες και δεξαμενές στα δώματα

48|

50|

51|

54| A_28 : ηλιακοι θερμοσίφωνες και δεξαμενές στα δώματα.

55| Κτίριο A_40 : κατασκευή υψηλού λίθινου στηθαίου στο δώμα.

56, 57 | Κτίριο A_26 : αντικατάσταση δώματος με πλάκα από οπλισμένο σκυρόδεμα που δημιουργεί προεξοχή και κατασκευή λίθινου στηθαίου.

4.1.5 Σκίαστρα

Παλαιότερη πρακτική

Ο τρόπος ζωής των κατοίκων της Πολυρρήνιας και η ανεπαρκής ξυλεία της περιοχής δεν επέτρεψε την δημιουργία κατασκευών σκίασμού. Τα λιγοστά φυτά που ευδοκίμουν στην περιοχή έδιναν την σκίαση.

Σύγχρονη πρακτική

Με τον νέο τρόπο ζωής τα σκίαστρα είναι απαραίτητα. Στον οικισμό παρατηρούνται προσθήκες σκιάστρων στους υπαίθριους χώρους, κυρίως πάνω από τα δώματα και στην είσοδο των κατοικιών. Τα υλικά που καταγράφονται είναι το οπλισμένο σκυρόδεμα το ξύλο και με κάλυψη από τραπεζοειδή λαμαρίνα.

ΕΝΔΕΔΕΙΓΜΕΝΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ

Ο πιο συμβατός τρόπος σκίασμού ιδιωτικών χώρων είναι τα αναρριχώμενα φυτά. Αποδεκτές μπορούν να γίνουν και οι λιτές κατασκευές, οι οποίες δεν εφάπτονται στο κτίριο, είναι αυτόνομες και έτσι δεν αλλοιώνουν τον όγκο του. Ο συνδυασμός και των δύο μπορεί να δώσει ένα καλαίσθητο αποτέλεσμα.

ΑΣΤΟΧΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ

Οι πέργκολες που τοποθετούνται, εφάπτόμενες στα δώματα και καταλαμβάνουν όλη την όψη του κτιρίου αλλοιώνουν την ογκοπλασία του κτιρίου και κατ'επέκταση διαταράσσουν την λιτή εικόνα του οικισμού.

58|

59|

58| Κτίριο A_12 : ξύλινο σκίαστρο.
59| Κτίριο A_26 : ξύλινο σκίαστρο στο δώμα κατοικίας, μη συμβατή προσθήκη.
60| Κτίριο A_10 : σκίαστρο με επικάλυψη λαμαρίνας στην όψη του δρόμου.
61| Κτίριο A_31 : μεταλλικό στέγαστρο στην είσοδο κατοικίας.
62| Κτίριο B_43: επέκταση δώματος με προεξοχή της πλάκας από οπλισμένο σκυρόδεμα.

62|

61|

60|

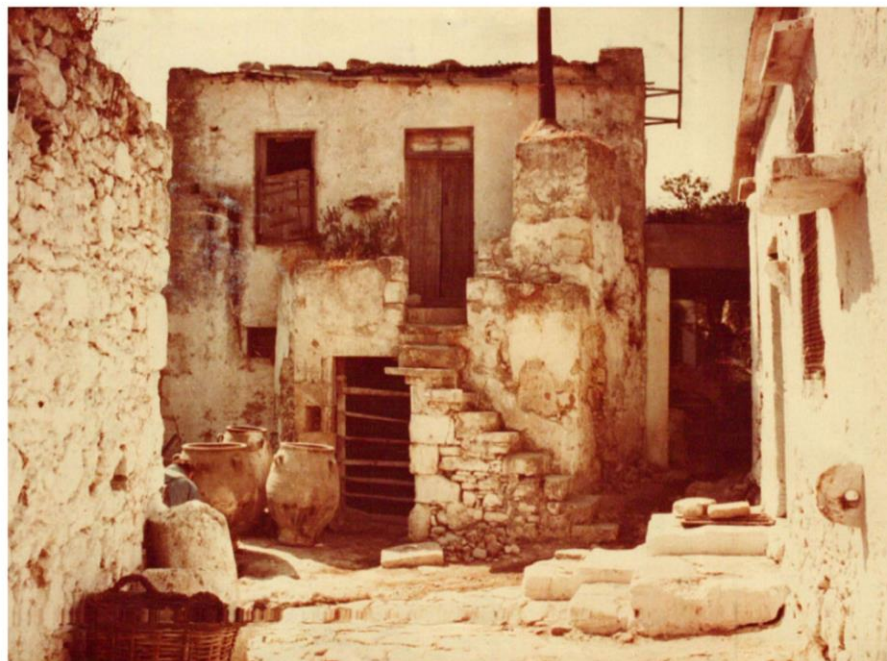
4.1.6 Ανοιχτές Κλίμακες

Παλαιότερη πρακτική

Χαρακτηριστικό στοιχείο της λαϊκής αρχιτεκτονικής της Πολυρρήνιας ήταν η ανοιχτή εξωτερική κλίμακα με την οποία πραγματοποιούνταν η είσοδος στη κατοικία. Ήταν πολύ στενή, με πλάτος 1 μ. ή και λιγότερο, γραμμική, συμπαγής (μόνο εσωτερικές κλίμακες φέρονταν από τοξωτές κατασκευές) και σε επαφή με τον τοίχο. Τα πατήματα αποτελούνταν από έναν ή δύο λαξευμένους ή μη λίθους και τα στηθαία, αν υπήρχαν, ήταν λαξευτές τοιχοποιίες.³⁴

Σύγχρονη πρακτική

Σήμερα έχουν σωθεί αρκετές από τις παραδοσιακές κλίμακες οι οποίες εμφανίζονται με παρεμβάσεις μικρής έκτασης. Τέτοιες είναι οι προσθήκες κιγκλιδωμάτων για ασφάλεια και προσθήκες σύγχρονων υλικών όπως τα τσιμεντοκονιάματα και τα κεραμικά πλακάκια. Επιπλέον, σε δύο κτίρια του οικισμού παρατηρείται πλήρης αφαίρεση των εξωτερικών κλιμάκων χωρίς την αντικατάστασή τους. Ελάχιστες είναι οι σκάλες που έχουν διατηρηθεί στην αρχική τους μορφή.

63, 64 | Στη πρώτη φωτογραφία απεικονίζεται το κτίριο A_17 με την εξωτερική λίθινη σκάλα και αριστερά η σημερινή κατάσταση χωρίς αυτήν.

65 | Κτίριο B_39: ακατέργαστες μικρές πέτρες οι οποίες στοιβάζονται η μία πάνω στην άλλη και συγκροτούν την λίθινη σκάλα.

³⁴πρβλ. Μποζινέκη-Διδώνη Παρασκευή, ο.π. σελ. 244.

ΕΝΔΕΔΕΙΓΜΕΝΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ

Οι παραδοσιακές αναλογίες των κλιμάκων της Πολυρρήνιας (πλάτος πατήματος 0,30 και ύψος βαθμίδας 0,22), το πλάτος των κλιμάκων και η αντιμετώπιση της σκάλας ως ενιαίου όγκου με το κτίσμα αποτελούν τις βασικές αρχές μιας αποδεκτής επέμβασης. Η εμφανής δομή τους και η στρώση ενιαίου επιχρίσματος, χωρίς όμως να ακολουθούν αυστηρούς οδηγούς είναι αποδεκτές επεμβάσεις. Οι νέες εξ ολοκλήρου κατασκευές κλιμάκων για να δίνουν μια ομοιόμορφη εικόνα, θα πρέπει να είναι συμπαγείς, στενές και οριακά απότομες.

66|

ΑΣΤΟΧΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ

Οι επεμβάσεις, αν και βελτίωσαν την προσπέλαση στην κατοικία, διαφέρουν από τον παραδοσιακό οικισμό. Υλικά που κρύβουν το μεγαλύτερο μέρος της δομής των κλιμάκων όπως η επίστρωση με τσιμεντοκονίαμα και οι εργοστασιακά επεξεργασμένες πλάκες μαρμάρου είναι μη συμβατά με την ντόπια αρχιτεκτονική. Επίσης η τοποθέτηση μεταλλικών κιγκλιωμάτων επηρεάζει αρνητικά την εικόνα του οικισμού.

69|

67|

70|

68|

66| Κτίριο A_11: ολική επίχριση στη πέτρινη κατασκευή, συμβατή επέμβαση.

67| Κτίριο A_44 : συμπλήρωση τσιμεντοκονιάματος στη λίθινη σκάλα, μη συμβατή επέμβαση.

68| Κτίριο A_10 : σύγχρονο παχύ επίχρισμα στην όψη της σκάλας με τη χρήση τσιμεντοκονιάματος, σοβά και επίστρωση μαρμάρων, ασύμβατα υλικά με τον παραδοσιακό τρόπο κατασκευής.

69| Κτίριο B_48 :προσθήκη τσιμεντοκονιάματος για την επίστρωση πατήματος.

70| Κτίριο A_7 : αφαίρεση εξωτερικής σκάλας.

4.1.7 Αυλές - Περιφράξεις

Παλαιότερη πρακτική

Ο χώρος της αυλής είναι ένα αναπόσπαστο μέρος της κρητικής λαϊκής αρχιτεκτονικής. Για να προστατευτεί η ιδιωτικότητα των κατοίκων, συνήθως γύρω από τις αυλές κατασκευάζονταν τοίχοι. Οι μικρές αποστάσεις μεταξύ των κατοικιών σε συνδυασμό με τους υψηλούς μαντρότοιχους έδιναν μια αίσθηση ασφάλειας. Η μαντρότοιχοι ήταν συνήθως λιθόκτιστοι και είχαν καμπυλωτή μορφή όταν βρίσκονταν στις γωνίες των δρόμων. Επίσης, συχνά παρατηρείται υπερύψωση των αυλών σε σχέση με το ύψος του δρόμου, εξαιτίας του ανάγλυφου.³⁵

Σύγχρονη πρακτική

Στην Πολυρρήνια παρατηρούνται περιφράξεις σε μεγάλο ύψος αλλά και χαμηλότερες που οριοθετούν τον ιδιωτικό από τον δημόσιο χώρο. Ο διαχωρισμός αυτός οφείλεται κυρίως στο έντονο ανάγλυφο της περιοχής. Οι αυλές που βρίσκονται πιο ψηλά από το επίπεδο του δρόμου έχουν χαμηλότερη περίφραξη, ενώ σε εκείνες που βρίσκονται στο ίδιο επίπεδο με το δρόμο η περίφραξη συνήθως φτάνει μέχρι τα δύο μέτρα. Πλέον, γίνεται χρήση σύγχρονων υλικών και τεχνικών για την κατασκευή τους.

71, 72 | Κτίριο A_12: ήπια επέμβαση αρμολόγησης στη λίθινη τοιχοποιία.

73 | Κτίριο B_44 : υπερυψωμένη αυλή με πολύ χαμηλή περίφραξη.

74 | Κτίριο A_14: αυλή στο επίπεδο του δρόμου, χαμηλή περίφραξη

³⁵ πρβλ. Μποζινέκη-Διδώνη Παρασκευή, ο.π. σελ. 119.

ΕΝΔΕΔΕΙΓΜΕΝΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ

Οι μαντρότοιχοι, ως ένα βασικό στοιχείο των όψεων του κτιρίου και μέρος της εικόνας του δημόσιου χώρου, οφείλουν ίσης μεταχείρισης με το υπόλοιπο κτίριο. Αποδεκτοί είναι εκείνοι οι οποίοι τηρούν την γενική μορφολογία των παραδοσιακών προτύπων.

75| Κτίριο A_25: λιθόκτιστος μαντρότοχος, συμβατή επέμβαση.

ΑΣΤΟΧΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ

Οι επεμβάσεις με σύγχρονα υλικά όπως οι τσιμεντόλιθοι, η προσθήκη σκυροδέματος σε ήδη υπάρχουσα πέτρινη περίφραξη, η συμπλήρωση μεταλλικών κιγκλιδωμάτων και οι έντονοι χρωματισμοί είναι στοιχεία που έρχονται σε αντίθεση με την παραδοσιακή εικόνα της Πολυρρήνιας.

77| Κτίριο B_19 : προσθήκη σκυροδέματος και νέου τύπου κιγκλιδώματος πάνω σε υπάρχουσα λιθοδομή.

76| Κτίριο B_5: τσιμεντόλιθοι.

78| Κτίριο B_31 χρωματισμοί που δεν συμβαδίζουν με τους παραδοσιακούς του οικισμού.

4.1.8 Προσθήκες όγκων

Στην πλειονότητα των κτιρίων του οικισμού εμφανίζονται προσθήκες όγκων είτε περιμετρικά των κτιρίων, είτε στον όροφο. Οι προσθήκες αυτές, παρόλο που βελτιώνουν την λειτουργικότητα των χώρων, υποβαθμίζουν αισθητικά το κτήριο και κατ'επέκταση τον οικισμό. Μια τέτοια προσθήκη είναι οι εξωτερικοί χώροι υγιεινής που κατασκευάστηκαν τη δεκαετία του 1970. Καμία από τις παρακάτω προσθήκες δεν είναι συμβατές.

79|

80|

81|

87|

82|

84|

79| Κτίριο B_31
80| Κτίριο B_15
81| Κτίριο B_14 : μη συμβατή προσθήκη όγκου καθ' ύψους, μη συμβατή προσθήκη.
82| Κτίριο B_42 : προσθήκη εξώστη από πλάκα οπλισμένου σκυροδέματος στο τελευταίο πάτημα της σκάλας, στην είσοδο της κατοικίας, μη συμβατή προσθήκη.
83| Κτίριο B_13
84| Κτίριο A_7
85, 86| Κτίρια A_24, B_50: μη συμβατή προσθήκη εξώστη μεγάλων διαστάσεων από οπλισμένο σκυρόδεμα.
87| Κτίριο A_44: εξωτερικές προσθήκες όγκων.

83|

85|

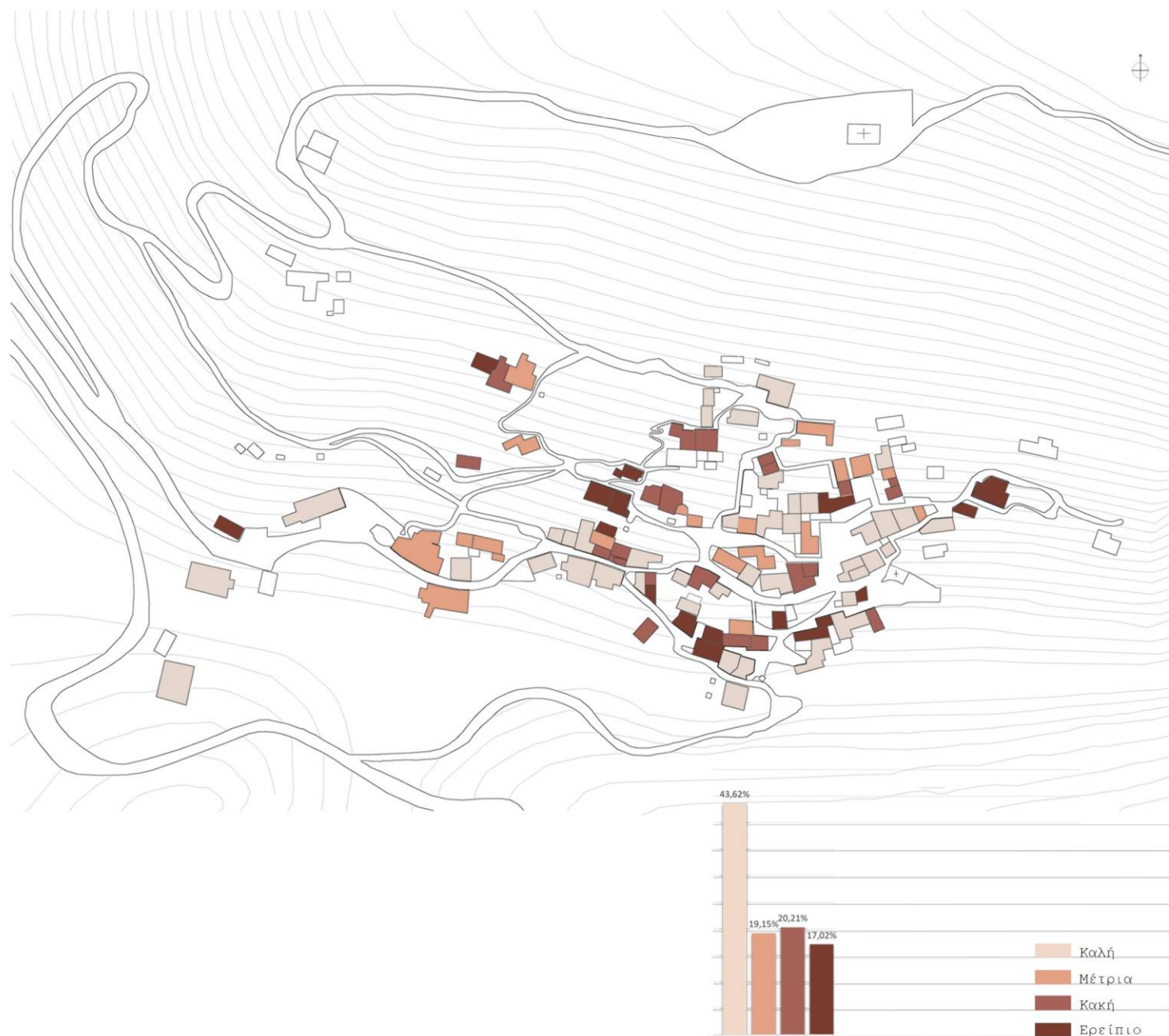

86|

4.2 Κατάσταση διατήρησης κτιρίων

Τα κτίρια στον οικισμό, παλιά και νέα, διαφέρουν ως προς την κατάσταση διατήρησης τους. Πολλά κτίρια έχουν καλή κατάσταση διατήρησης (41 κτίρια) και αποτελούν το 43,62% των κτιρίων της Πολυρρήνιας. Τα κτίρια αυτά είναι νέες κατασκευές (κατασκευές μετά το 65) χωρίς φθορές καθώς και παλαιότερες, οι οποίες έχουν διατηρηθεί σε καλή κατάσταση ή έχουν αποκατασταθεί.

Στην είσοδο του οικισμού τα περισσότερα κτίσματα είναι σε καλή κατάσταση. Εκεί βρίσκεται και ο Πύργος Α, ο οποίος έχει αναστηλωθεί και συντηρηθεί από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Χανίων, καθώς και η πλειονότητα των νέων κτηρίων. Επιπλέον, σε καλή κατάσταση είναι το κτίριο του κοινοτικού κέντρου και οι λεγόμενες «ενετικές καμάρες» που βρίσκονται στην κύρια πλατεία του χωριού.

Σε μέτρια κατάσταση ανήκουν το 19,15% των κτιρίων (18 κτίρια), με μικρές φθορές στις τοιχοποιίες, κυρίως σε παλιές κατοικίες λόγω φθοράς από τον χρόνο ή τα καιρικά φαινόμενα. Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται και νεότερες κατοικίες με επιφανειακή φθορά.

Τα κτίρια με τις περισσότερες και μεγαλύτερες σε κλίμακα φθορές ανέρχονται σε ποσοστό 20,21% (19 κτίρια) και η κατάσταση τους χαρακτηρίζεται ως κακή. Οι φθορές αυτές συνήθως παρατηρούνται στην στέγη, το υλικό και το δομικό τους σύστημα, τους εξωτερικούς τοίχους και τα κουφώματα. Τα ερείπια αποτελούν το 17,02% των κτιρίων του οικισμού (16 κτίρια). Αυτά υπάρχουν κυρίως λόγω έλλειψης συντήρησης παλαιότερων κατασκευών ή εγκατάλειψής τους και βρίσκονται διάσπαρτα στον οικισμό.

88 | Κτίριο A_12 : κατοικία σε καλή κατάσταση.

89 | Κτίριο A_20 : κατοικία μέτριας κατάστασης.

90 | Κτίριο A_9 : κατοικία σε κακή κατάσταση.

91 | Κτίριο B_32 : ερείπιο κτίσμα.

4.2.1 Παθολογία - Νέες Κατασκευές

Τα νέα κτίρια της Πολυρρήνιας συγκεντρώνονται στην είσοδο του οικισμού, στην δυτική πλευρά του. Το κύριο υλικό τους είναι το σκυρόδεμα στον φέροντα οργανισμό, καθώς και στους τυχόν εξώστες και εξωτερικές κλίμακες. Οι τοιχοποιίες αποτελούνται κυρίως από επιχρισμένη πλινθοδομή. Στην πλειονότητά τους τα νέα κτίσματα είναι σε καλή κατάσταση, με μικρές επιφανειακές φθορές λόγω της θέσης τους στο ορεινό ανάγλυφο και των τοπικών καιρικών συνθηκών. Ο πιο συχνός τύπος φθοράς των νέων κτιρίων είναι διάβρωση του επιχρίσματος λόγω υγρασίας, φθαρμένα κουφώματα και σημειακές αποκολλήσεις του επιχρίσματος.

92 | Κτίριο A_33 : επιφανειακή φθορά όψης.

93 | Κτίριο B_27 : αποκόλληση επιχρίσματος.

4.2.2 Παθολογία - Παλιές κατασκευές

Πολλές παλιές κατασκευές του οικισμού αντιμετωπίζουν φθορές, άλλες μεγαλύτερη κι άλλες μικρότερης κλίμακας. Η μεγαλύτερη φθορά εντοπίζεται στα δώματα των κτιρίων, με μεγάλο ποσοστό να έχουν αντικατασταθεί ή να έχουν καταρρεύσει. Σε κάποια συναντάμε υποχώρηση στοιχείων (όπως τα κεραμίδια ή το σανίδωμα), ρωγμές ή ξύλινα δοκάρια σε κακή κατάσταση. Οι φθορές αυτές είναι αποτελέσματα των βροχοπτώσεων και άλλων καιρικών συνθηκών σε συνδυασμό με την ελλιπή ή μηδενική συντήρησή τους.

Τα ξύλινα δοκάρια και ανώφλια στα ανοίγματα των κτισμάτων είναι σε μέτρια κατάσταση, αλλά συναντάμε πολλά που έχουν αντέξει στο πέρασμα του χρόνου ακόμα και σε ερείπια με μεγάλες καταστροφές.

Η τοιχοποιία των παλαιών κτιρίων αποτελείται από λίθους και εμφανίζουν διαφόρων ειδών προβλήματα. Παρατηρούνται ρωγμές στους μεγαλύτερους λίθους που λειτουργούν ως ανώφλια στα ανοίγματα και στις εισόδους των κτιρίων. Επιπλέον, πολλές λίθινες καμάρες έχουν συμπεριλάβει και νεότερους λίθους σε σημεία που οι αρχικοί αστόχησαν. Συχνό φαινόμενο είναι επίσης να παραμορφώνονται ή να καταρρέουν μέρη των τοίχων στα εγκαταλειμμένα κτίσματα.

Τα κουφώματα είναι από τα πιο επιρρεπή σε καταστροφές. Τα αρχικά ξύλινα μέρη των κουφωμάτων σπάνια έχουν συντηρηθεί και διατηρηθεί στις κατοικίες. Τα λίγα απομένοντα φύλλα θυρών και παραθύρων έχουν φθορές λόγω καιρικών συνθηκών και υγρασίας.

94|

95|

96|

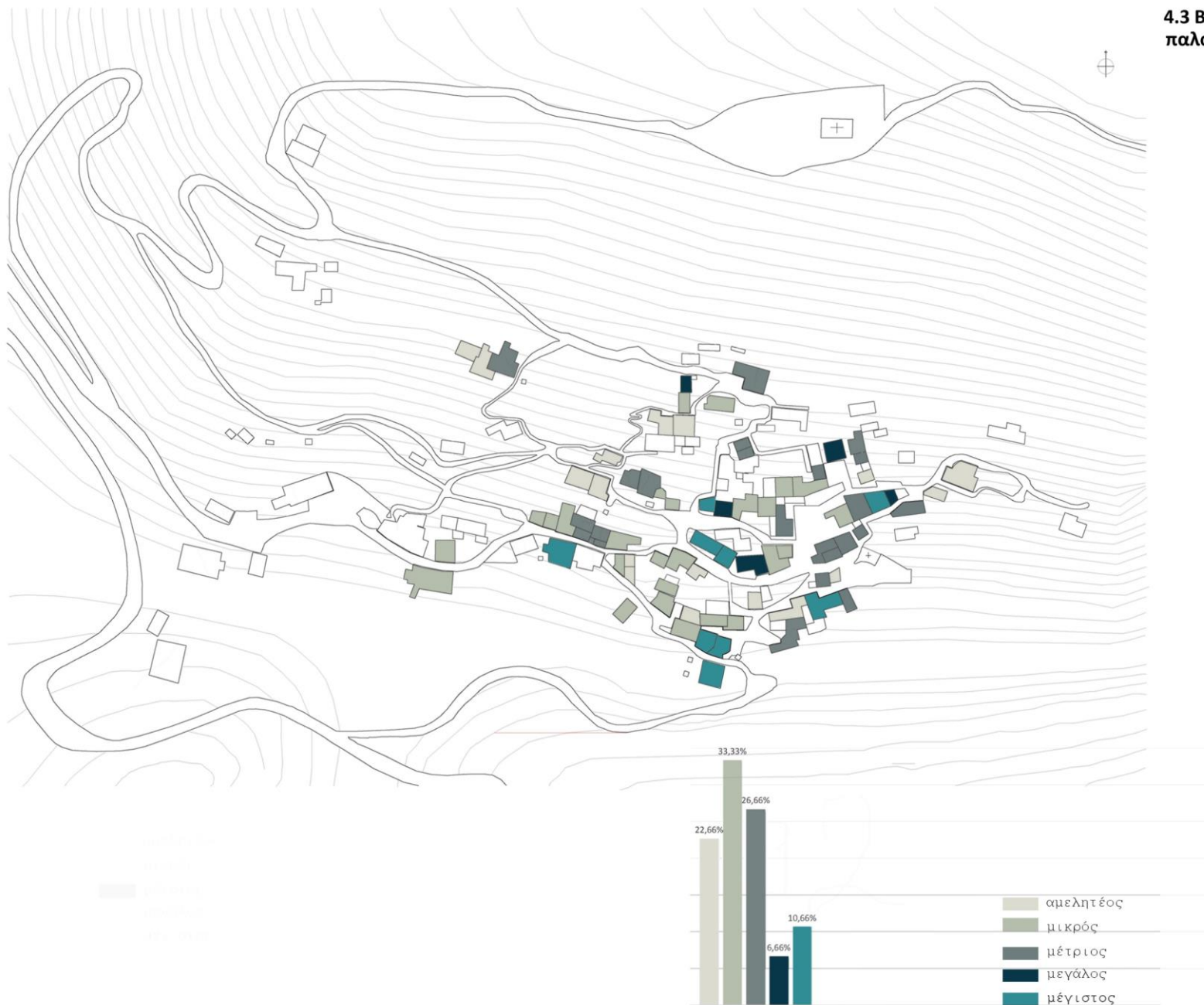

97|

98|

4.3 Βαθμός αλλοίωσης παραδοσιακής μορφής των παλαιών κτιρίων

Η συνεχής κατοίκηση της Πολυρρήνιας και η ανάγκη των ανθρώπων να διευκολύνουν την καθημερινότητα τους, οδήγησε σε επεμβάσεις για τον εκσυγχρονισμό της κατοικίας και για την λειτουργική της βελτίωση. Από την ανάγνωση του οικισμού, διακρίνονται πέντε βαθμοί αλλοίωσης. Στην χαρτογράφηση ο βαθμός αλλοίωσης των κτιρίων είναι αμελητέος, μικρός, μέτριος, μεγάλος ή μέγιστος.

Αμελητέο βαθμό αλλοίωσης παρουσιάζουν 17 κτίρια με ποσοστό 22,66 %. Σε αυτή την κατηγορία κατατάσσονται κυρίως τα ερειπωμένα κτίσματα, τα οποία δεν έχουν υποστεί κάποια επέμβαση, οπότε δεν επιφέρουν αλλοίωση στα αρχιτεκτονικά στοιχεία του οικισμού.

Τα κτίρια στα οποία έχει γίνει αντικατάσταση των παλαιότερων κουφωμάτων ανήκουν στις μικρές αλλοιώσεις. Στις περιπτώσεις που έχουν αντικατασταθεί τα ξύλινα κουφώματα με κουφώματα αλουμινίου και έχουν προστεθεί στέγαστρα και μεταλλικά κιγκλιδώματα, τότε κατατάσσονται σε μέτριο βαθμό αλλοίωσης με ποσοστό 26,66%.

Οι προηγούμενες επεμβάσεις, όταν γίνονταν σε εκτενή βαθμό σε συνδυασμό με την πλήρη παραμόρφωση της γενική εικόνας του κτίσματος κατατάσσονται σε μεγάλο βαθμό αλλοίωσης. Αυτές εμφανίζονται στον οικισμό με ποσοστό 6,66%. Τέλος, στο μέγιστο βαθμό κατατάσσονται τα κτίρια που με δυσκολία αναγνωρίστηκε ότι η κατασκευή ήταν παλαιού τύπου. Ύστερα από επιτόπια έρευνα οι επεμβάσεις που φέρουν αλλοίωση είναι οι εξής:

- κλείσιμο ανοιγμάτων
- αντικατάσταση ξύλινων κουφωμάτων με κουφώματα αλουμινίου
- αντικατάσταση βυζαντινών κεραμιδιών με ρωμαϊκά
- Αντικατάσταση στέγης με λαμαρίνα
- προσθήκη όγκων περιμετρικά και επάνω στον κτιριακό όγκο.
- Χρήση επιχρίσματος μεγάλου πάχους
- Προσθήκη μεταλλικών κιγκλιδωμάτων
- Προσθήκη εξώστη
- Προσθήκη σκιάστρων, σύγχρονες ηλεκτρολογικές εγκαταστάσεις στα δώματα και στις όψεις, κεραίες, κλιματιστικά, θερμοσίφωνες
- υδρορροές στην όψη του κτιρίου

4.4 Βαθμός αλλοίωσης της παραδοσιακής εικόνας του οικισμού από τα νέα κτίρια

Μετά την αξιολόγηση της αλλοίωσης της παραδοσιακής μορφής των κτιρίων του οικισμού, το αποτέλεσμα παρουσίαζε την Πολυρρήνια με μικρή αλλοίωση. Παρ' όλα αυτά, η συνολική εικόνα του οικισμού και η παραδοσιακή της ταυτότητα έχουν υποστεί σημαντική αλλοίωση. Αυτό γίνεται αντιληπτό στον χάρτη όπου λαμβάνουμε υπ' όψη μας την επιρροή των νέων κτιρίων του οικισμού. Τα νεωτερικά στοιχεία τους κάνουν αδύνατη την αρμονική τους ένταξη στο παραδοσιακό σύνολο. Πιο συγκεκριμένα, η μέγιστη αλλοίωση βρίσκεται στο 28,26%.

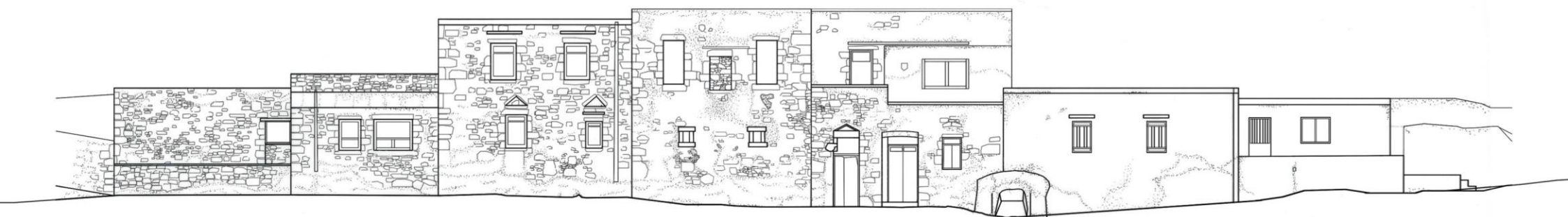
ΔΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ
ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΩΡΟΥ

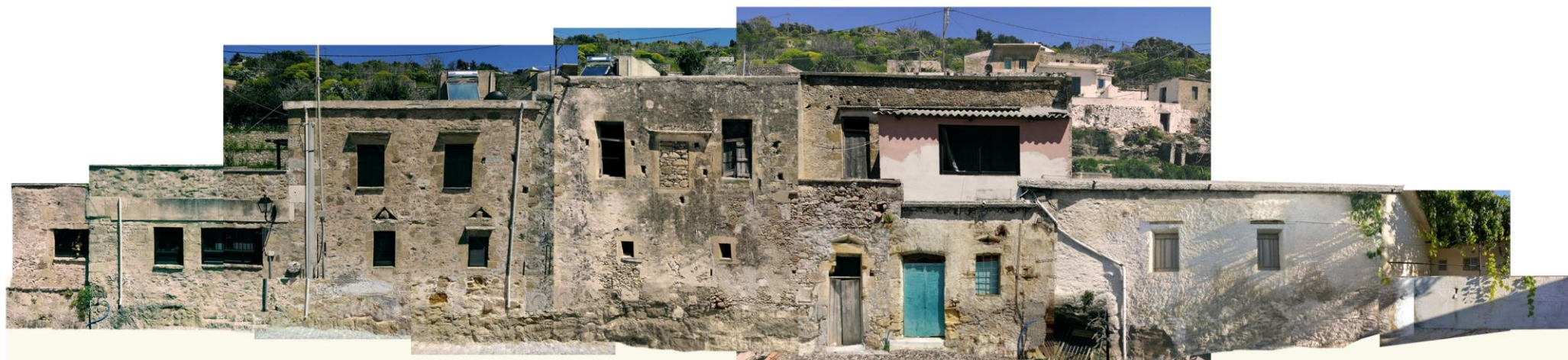

5.1 Αξιόλογα - Χαρακτηρίστηκα μέτωπα δρόμων

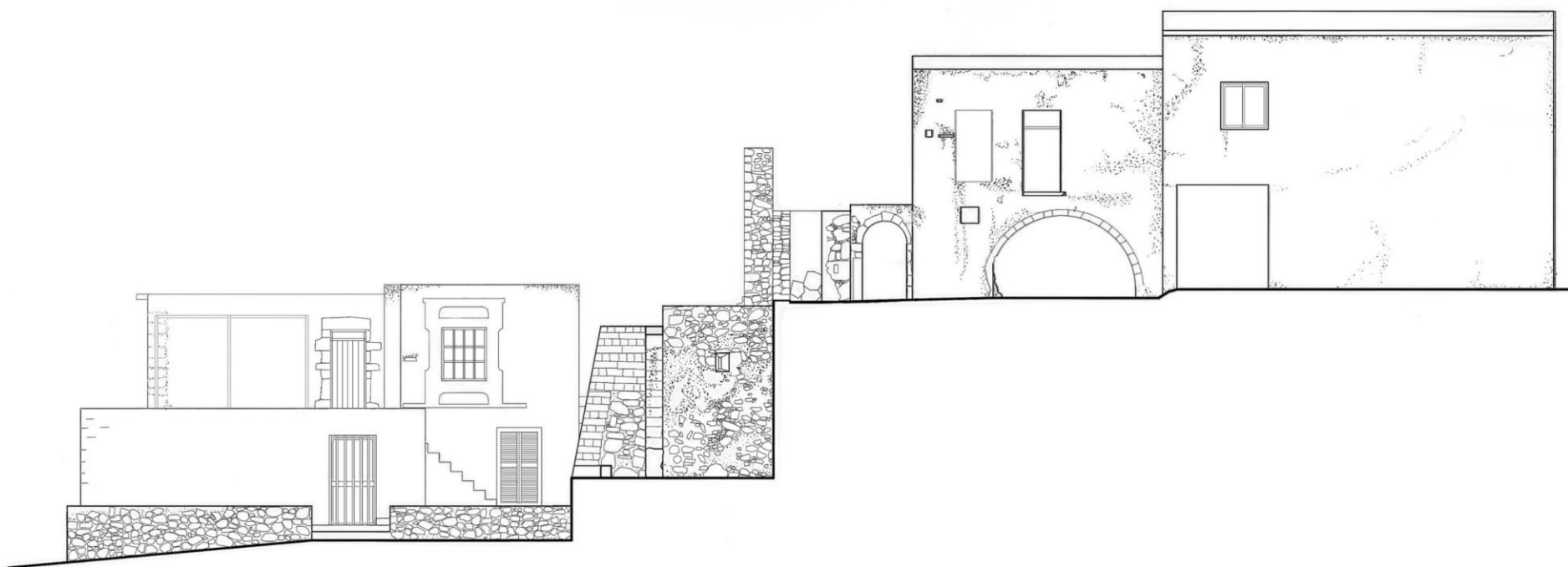
- A-A' Όψη
B-B' Όψη
Γ-Γ' Όψη - Τομή

5.2 Δημόσιος Χώρος

Για την εικόνα ενός παραδοσιακού οικισμού είναι σημαντική τόσο η συντήρηση των κτιρίων και μνημείων όσο και του δημόσιου χώρου του. Η Τεχνική Υπηρεσία Δήμου Χανίων ασχολήθηκε με τον δημόσιο χώρο της Πολυρρήνιας και σύνταξε την σχετική μελέτη τον Ιανουάριο του 2013. Ο στόχος της ανάπλασης ήταν να βελτιωθούν οι διαδρομές με ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την αναβάθμιση της καθημερινότητας των κατοίκων και την έλξη επισκεπτών.

Στο παρακάτω τμήμα της εργασίας μας θα αναλύσουμε την πρόταση που περιγράφει η μελέτη, καθώς και την κατάσταση του δημόσιου χώρου πριν και μετά από αυτή.

5.2.1 Πλατείες Δρόμοι

παλαιότερα

Η πλατεία με την κλασσική της έννοια δεν υπήρχε σε οχυρωματικού τύπου οικισμούς, όπως αυτόν της Πολυρρήνιας. Η δομή του είναι πυκνοδομημένη με κτίρια οργανικά τοποθετημένα. Τα πλατώματα που προέκυπταν και δημιουργούσαν τους δημόσιους χώρους ήταν κυρίως συνέχειες των μεγαλύτερων, κεντρικών δρόμων ή οι περίβολοι των ναών.

Το σημείο όπου κατέληγαν τα νερά από τα υδραγωγεία ήταν μία από τις κεντρικές πλατείες του χωριού. Η σημασία του αποδεικνύεται από την ύπαρξη βρύσης και χώρου προσαρμοσμένου για να πλένουν τα ρούχα τους οι κάτοικοι.³⁶ Η σημερινή κεντρική πλατεία και ένα από τα πλατώματα της Πολυρρήνιας δημιουργήθηκαν αργότερα, μετά από κατεδάφιση κτιρίων.

Το δίκτυο των απότομων μονοπατιών αποτελεί ιδιαίτερο γνώρισμα της Πολυρρήνιας και φαίνεται να διατηρείται από την αρχαιότητα. Οι δρόμοι ήταν προσαρμοσμένοι να εξυπηρετούν τους κατοίκους και την κυκλοφορία τους, καθώς και την κυκλοφορία των ζώων. Τα μεγέθη τους ποίκιλλαν. Ο οικισμός διαθέτει μεγαλύτερους κεντρικούς δρόμους καθώς και μικρότερα σοκάκια.

πριν την επέμβαση

Οι δρόμοι και τα πλατώματα του οικισμού είχαν δεχτεί φθορές από τον χρόνο καθώς και από την είσοδο των οχημάτων. Επιπλέον, τα οχήματα των κατοίκων και των επισκεπτών καταλάμβαναν τον χώρο των πλατωμάτων και των στενών δρόμων με αποτέλεσμα να γίνονταν εμπόδιο στην κίνηση των πεζών.

Η κύρια οδός ήταν ασφαλτοστρωμένη για την διέλευση των οχημάτων. Τα σοκάκια ήταν συχνά χωμάτινα και δύσβατα ιδιαίτερα τους χειμερινούς μήνες.³⁷

³⁶ Α. Παπαδάκη, Γ. Ευθυμίου, Τεχνική Έκθεση- Ανάπλαση Οικισμού Πολυρρήνιας, Ιανουάριος 2013, σελ. 7.

³⁷ Α. Παπαδάκη, Γ. Ευθυμίου, ο.π., σελ. 6.

σήμερα

Στον οικισμό παρατηρούμε αρκετούς ανοιχτούς χώρους, σε διάφορες στάθμες. Αρχικά, στη βόρεια είσοδο του οικισμού υπάρχει μία μικρή πλατεία η οποία συνδέεται με τον οχυρωματικό Πύργο Α και το Υδραγωγείο. Στο ανατολικό τμήμα, παρατηρούμε τρία παράλληλα πλατώματα σε διαφορετικά επίπεδα. Το πρώτο είναι εκείνο που δημιουργείται γύρω από τον λαξευτό ναό της Κοιμήσεως της Θεοτόκου.

Ανεβαίνοντας αντικρίζουμε το επόμενο πλάτωμα, το οποίο περιβάλλεται από τις ενετικές καμάρες του Ρωμαϊκού ελαιοτριβείου και το κοινοτικό κέντρο.

Οι παλιές κρήνες και οι πλύστρες δεν αξιοποιούνται και το πλάτωμα που βρίσκονται δεν αποτελεί πλέον κεντροβαρικό σημείο του οικισμού.

Τέλος, πάνω ακριβώς από τις ενετικές καμάρες υπάρχει ένας σχετικά πρόσφατος χώρος στάσης που σχετίζεται με το παραδοσιακό κατάστημα ξυλόγλυπτων του οικισμού.³⁸

Νέες επιστρώσεις έγιναν σε δρόμους και πλατώματα για την βελτίωση της κίνησης και της καθημερινότητας των κατοίκων και την ευκολότερη προέλευση επισκεπτών.

ΕΝΔΕΔΕΙΓΜΕΝΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ

Οι θέσεις των δημόσιων χώρων είναι ίδιες με αυτές πριν χρόνια, διατηρώντας την οικειότητα που αισθάνονται οι κάτοικοι με τους χώρους αυτούς. Όσο συντηρούνται τα γύρω κτίσματα στην παραδοσιακή τους μορφή, ο δημόσιος χώρος αποτελεί αξιόλογο παραδοσιακό περιβάλλον.

ΑΣΤΟΧΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ

Οι κοινόχρηστοι χώροι δεν έχουν επαρκή αρχιτεκτονικό σχεδιασμό. Δεν διαχωρίζεται η στάση και η κίνηση των οχημάτων από εκείνη των πεζών. Ως αποτέλεσμα, οι κάτοικοι και οι επισκέπτες αποθαρρύνονται να τους αξιοποιήσουν. Επίσης το πλάτωμα που βρίσκεται ανάμεσα στο κοινοτικό κέντρο και τις Ενετικές καμάρες, χρησιμοποιείται ως χώρος στάθμευσης. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την διάσπαση του χώρου και την δημιουργία ασυνέχειας.

99| Πλάτωμα στο ναό Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Πηγή : Α. Παπαδάκη, Γ. Ευθυμίου, Τεχνική Έκθεση- Ανάπλαση Οικισμού Πολυρρήνιας, Τεχνική Υπηρεσία Δήμου Χανίων Τ.Υ.Δ.Χ. , Ιανουάριος 2013.

100|| Χώρος με πλύστρες στο νοτιοανατολικό πλάτωμα.

101| Δρόμος που καταλήγει στο πλάτωμα στην είσοδο του οικισμού. Πηγή : Α. Παπαδάκη, Γ. Ευθυμίου, Τεχνική Έκθεση- Ανάπλαση Οικισμού Πολυρρήνιας, Τεχνική Υπηρεσία Δήμου Χανίων Τ.Υ.Δ.Χ. , Ιανουάριος 2013.

102 | Κεντρική οδός πριν την αποκατάστασή της . Πηγή : Α. Παπαδάκη, Γ. Ευθυμίου, Τεχνική Έκθεση- Ανάπλαση Οικισμού Πολυρρήνιας, Τεχνική Υπηρεσία Δήμου Χανίων Τ.Υ.Δ.Χ. , Ιανουάριος 2013.

³⁸ Γούλα Δ., Λούσα Σ., Κοντογιάννη Β., Κατοικούμενοι τόποι πολιτιστικής κληρονομιάς - Η περίπτωση της Πολυρρήνιας Κισάμου, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού – Συμβούλιο Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς, 2013. σελ. 3, 4

5.2.2 Λιθόστρωτα – Επιστρώσεις

παλαιότερα

Οι επιφάνειες των κοινόχρηστων χώρων ήταν στη πλειονότητά τους με σταθεροποιημένο χώμα και λιθόστρωτες, με λίθους είτε από τον περιβάλλοντα χώρο, είτε θαλασσόπετρες και ποταμόπετρες.³⁹ Ήταν ακανόνιστων σχημάτων, μεγάλου και μικρού μεγέθους, και τοποθετούνταν συνήθως σε μεγάλη πυκνότητα. Η ορατή πλευρά των λίθων είχε πελεκηθεί, με σκοπό η τελική επίστρωση να είναι επίπεδη, ενώ το πίσω μέρος παρέμενε σφηνοειδές για να τοποθετείται σταθερά στο χώμα. Οι αρμοί γεμίζαν με βρεγμένο χώμα ώστε η κατασκευή με την πάροδο του χρόνου και με την ανάπτυξη ήπιας βλάστησης στο χωμάτινο υπόβαθρο να γίνεται πιο ανθεκτική. Επιπλέον, τα λιθόστρωτα κατασκευάζονταν με ελαφρά κλίση προς το κέντρο για απομάκρυνση των όμβριων. Τέλος, στον οικισμό υπήρχαν δρόμοι κλιμακωτοί που περιλάμβαναν φαρδιά σκαλοπάτια. Σε αυτή την περίπτωση, στις ακμές των σκαλοπατιών, τοποθετούνταν κάθετα μεγάλοι λίθοι για να συγκρατούν το υλικό της επίστρωσης.⁴⁰

πριν την ανάπλαση

Ορισμένα από τα σοκάκια του οικισμού πριν την επέμβαση της Τεχνικής Υπηρεσία Δήμου Χανίων ήταν τσιμεντοστρωμένα, ενώ υπήρχαν αρκετά από χώμα και πέτρα. Οι κλίσεις τους ήταν απότομες και θεωρούνταν μέτριας και κακής βατότητας για τους πεζούς. Μόνο στη κεντρική πλατεία του οικισμού είχαν ήδη πραγματοποιηθεί εργασίες ανάπλασης με επίστρωση κυβόλιθων, απόχρωσης γκρι.⁴¹

103 | Επίστρωση κεντρικής πλατείας και διατήρηση της επέμβασης που είχε λάβει χώρα πριν την ανάπλαση της ΤΥΔΧ.

104 | Υφιστάμενη κατάσταση λιθόστρωτων καλντεριμιών
Πηγή : Α. Παπαδάκη, Γ. Ευθυμίου, Τεχνική Έκθεση- Ανάπλαση
Οικισμού Πολυρρήνιας, Ιανουάριος 2013

105 | Επίστρωση με ποταμόπετρες και θαλασσόπετρες.

106 | Λιθόστρωτη διαδρομή που οδηγεί στη πλατεία.

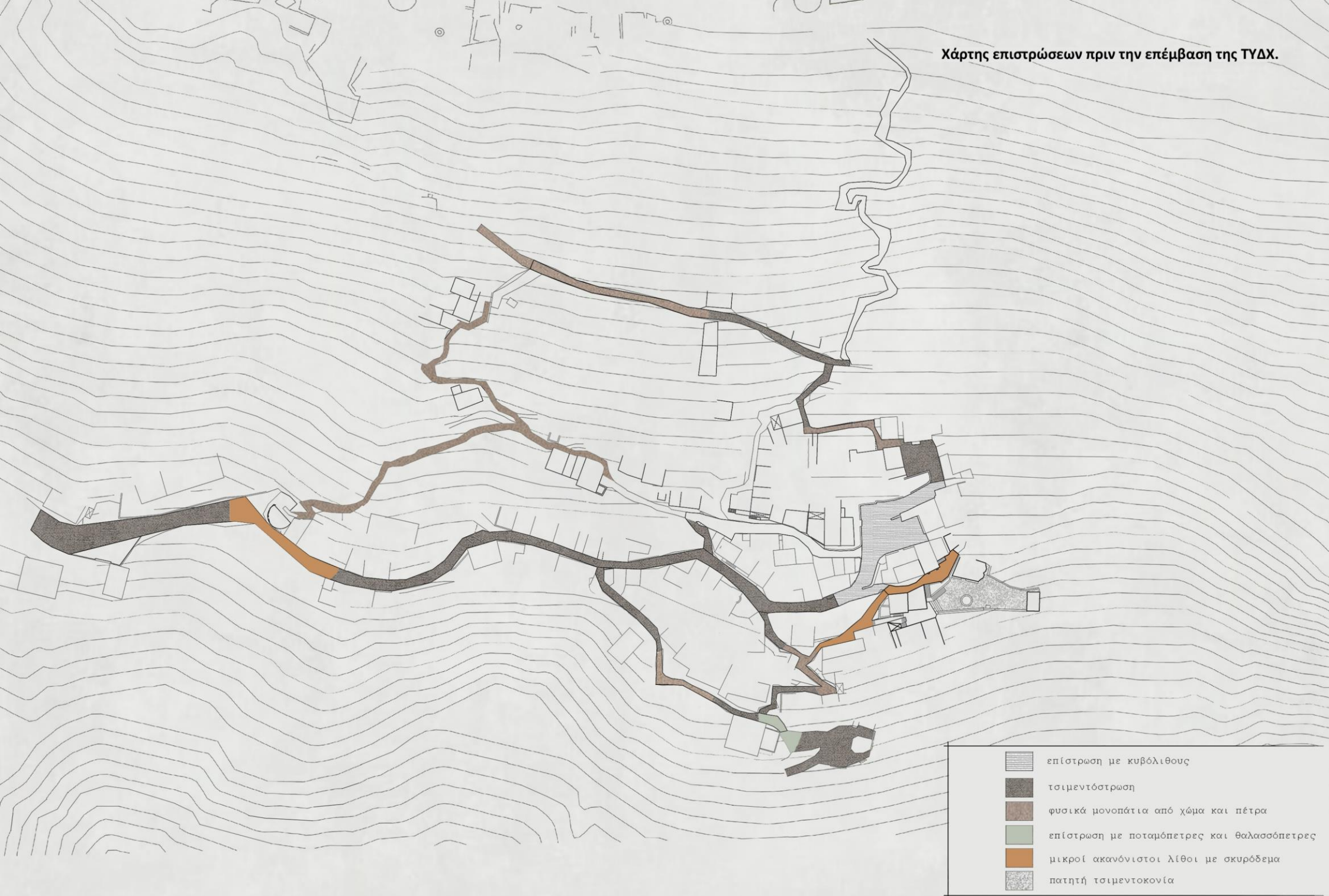
107 | Διατήρηση της άστοχης επέμβασης που είχε λάβει χώρα.

³⁹ Παραδοσιακοί Οικισμοί Νομού Χανίων, «Ισορροπώντας ανάμεσα σε Μνήμη & Προοπτική», Κοινή Εισήγηση Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας, Τμήμα Δυτικής Κρήτης, Συλλόγου Αρχιτεκτόνων Χανίων, σελ. 3.

⁴⁰ πρβλ. , Τσίτουρα Μ., Παπαδάκη Α., Ευθυμίου Γ., Τεχνική υπηρεσία Δήμου Χανίων, τμήμα μελετών «Μελέτη και ανάπλαση οικισμών Γαύδου», Γαύδος, 2013, σελ. 44.

⁴¹ Παπαδάκη, Γ. Ευθυμίου, ο.π. , σελ. 11 - 12.

Χάρτης επιστρώσεων πριν την επέμβαση της ΤΥΔΧ.

σήμερα

Η κακή βατότητα και η υπέρμετρη απορροή των όμβριων στα σοκάκια του οικισμού αποτέλεσε βασικό πρόβλημα προς αντιμετώπιση. Οι επεμβάσεις που πραγματοποιήθηκαν από την ΤΥΔΧ και είναι εμφανείς στον οικισμό μέχρι και σήμερα είναι οι εξής :

- Απομάκρυνση παλιών τσιμεντοστρώσεων στα σοκάκια του οικισμού και νέα επίστρωση με πέτρινες πλάκες πάχους 4εκ. ακανόνιστου σχήματος και απόχρωσης ανοιχτής ώχρας.
- Επίστρωση πέτρινων κυβόλιθων πάχους 6εκ. τετραγωνικού σχήματος, διαστάσεων 10x10 εκ. και απόχρωσης γκρι, στον κύριο δρόμο του οικισμού.
- Κατασκευή κρασπέδων για τον εγκιβωτισμό της πέτρινης πλακόστρωσης.

Για τις παραπάνω επιστρώσεις κατασκευάστηκαν νέες οπλισμένες τσιμεντοστρώσεις μέσου πάχους 12εκ. με κλίση 2% για την απομάκρυνση των όμβριων από τις αυλές των σπιτιών προς τον άξονα του δρόμου. Επίσης τοποθετήθηκε στρώση εξυγίανσης .

- Κατασκευή λιθόστρωτων καλντεριμιών από φυσικούς λίθους ακανόνιστου σχήματος πάχους 15 εκ. και απόχρωση ανοιχτής ώχρας στα φυσικά μονοπάτια από χώμα.

Αξίζει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με την ΤΥΔΧ αποφεύγεται να διαμορφωθούν οδεύσεις τυφλών στους δρόμους που διέρχονται αυτοκίνητα. Επίσης, αποφεύγεται να διαμορφωθούν αντίστοιχες διαδρομές όδευσης τυφλών και Α.Μ.Ε.Α. σε μονοπάτια που θεωρούνται επισφαλή εξ αιτίας της υφιστάμενης κατάστασης και των απαγορευτικών κλίσεων και διαστάσεων.

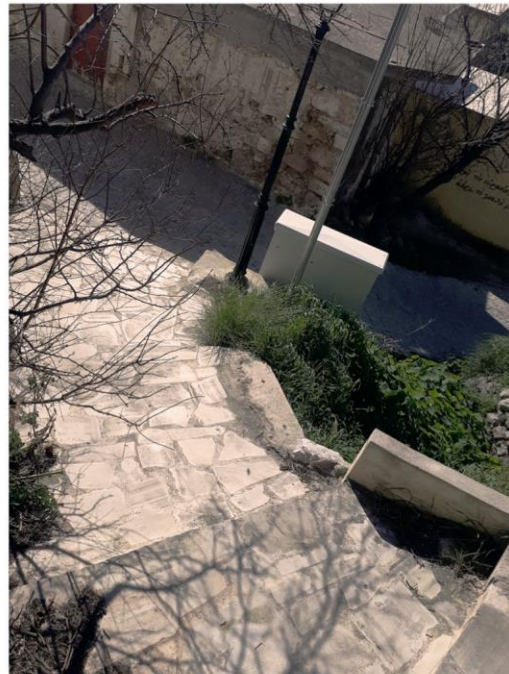
108|

109|

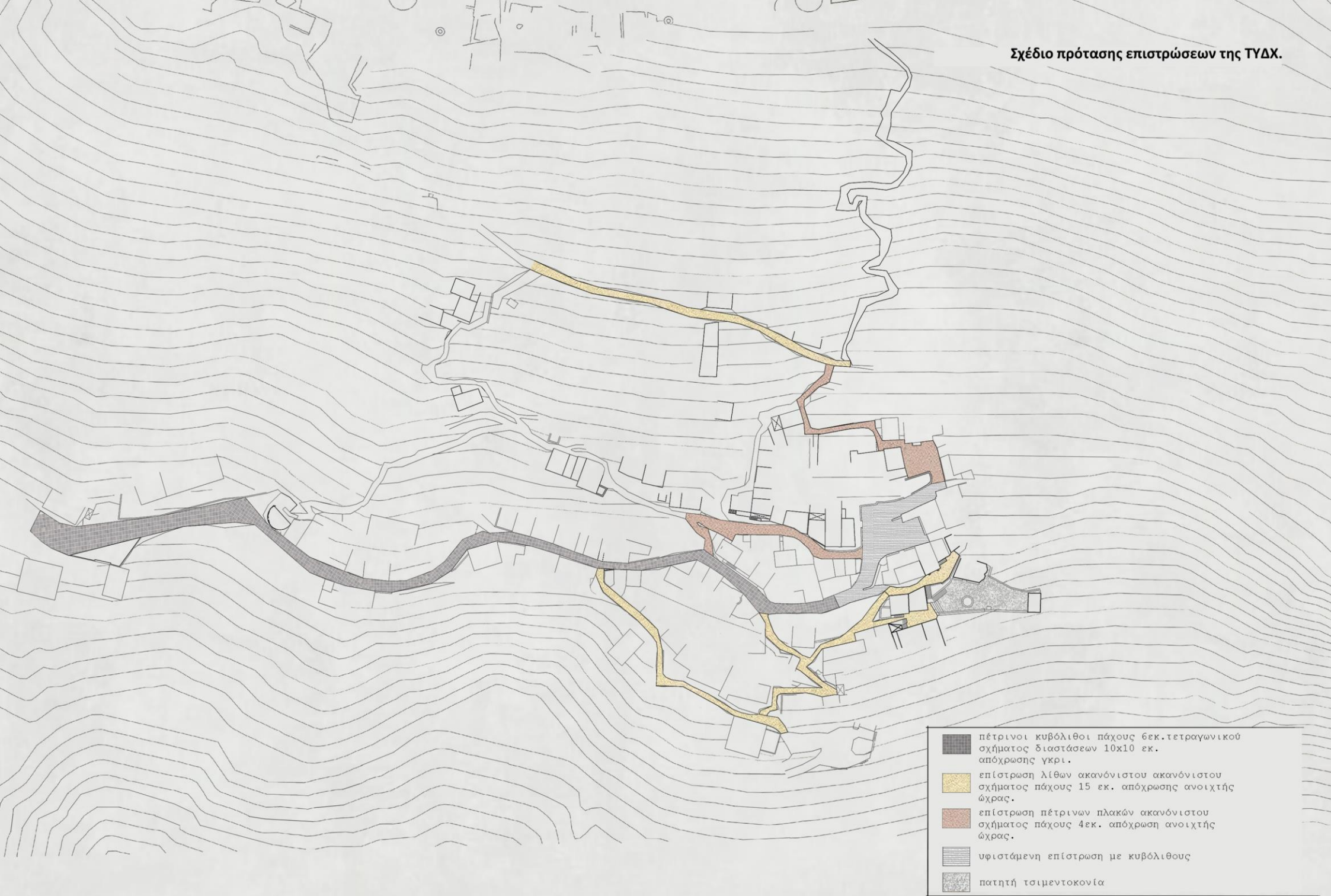
110| Επίστρωση με πέτρινες πλάκες πάχους 4εκ. ακανόνιστου σχήματος και απόχρωσης ανοιχτής ώχρας.

111|

112| Λίθοι ακανόνιστου σχήματος πάχους 15 εκ. απόχρωση ανοιχτής ώχρας.

113|Πέτρινοι κυβόλιθοι πάχους 6 εκ. τετραγωνικού σχήματος διαστάσεων 10x10 εκ. απόχρωσης γκρι.

114|

115|

116|Μη ολοκλήρωση του έργου σε στενό δρόμο του οικισμού.

117|

118|

119| Λίθοι ακανόνιστου σχήματος πάχους 15 εκ. απόχρωση ανοιχτής χώρας.

120, 121| Αποκατάσταση μονοπατιού με κυβόλιθους, δεν συνάδει με τα προβλεπόμενα της τεχνικής έκθεσης.
 Πηγή εικόνας 120 : Α. Παπαδάκη, Γ. Ευθυμίου, Τεχνική Έκθεση- Ανάπλαση Οικισμού, Πολυρρήνιας, Τεχνική Υπηρεσία Δήμου Χανίων Τ.Υ.Δ.Χ. , Ιανουάριος 2013.

ΕΝΔΕΔΕΙΓΜΕΝΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ

Τα δάπεδα καλό θα είναι να αντιμετωπίζονται ως αναπόσπαστα στοιχεία της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής. Η χρήση λίθων που έχουν αφαιρεθεί από παλιές κατασκευές ή νέων όμοιου μεγέθους και σχήματος με εκείνων του οικισμού, επιτελεί ένα συμβατό αποτέλεσμα. Η εν ξηρώ τοποθέτηση των λίθων, όπως στην παραδοσιακή κατασκευή, είναι η βέλτιστη τεχνική. Η συντήρηση των αυθεντικών δαπέδων είναι ιδανική αντιμετώπιση.

ΑΣΤΟΧΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ

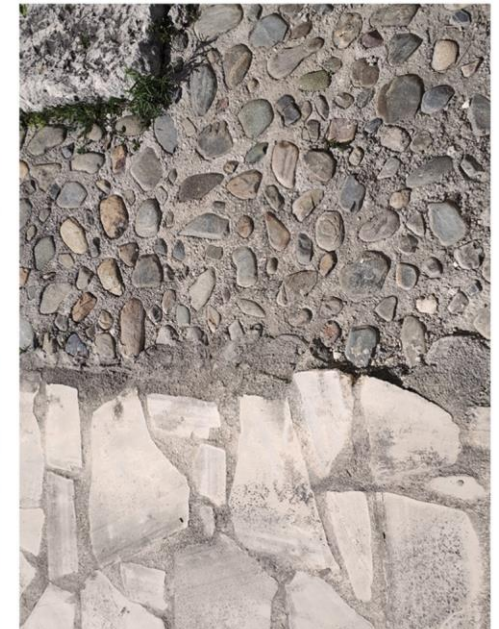
Η κατασκευή ενός νέου λιθόστρωτου απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή στην αναλογία μεταξύ των λίθων και του τσιμεντοκονιάματος που μένει εμφανές. Εάν η αναλογία αυτή δεν είναι σωστή, έχει ως αποτέλεσμα το τσιμεντοκονίαμα να υπερτερεί και οι λίθοι να κρύβονται τελείως. Επίσης, όταν οι λίθοι τοποθετούνται σε μικρή πυκνότητα η εικόνα που προκύπτει είναι ανεπιτυχής.

Η χρήση τυποποιημένων βιομηχανικών λίθων, όπως οι κυβόλιθοι δεν εναρμονίζεται με το περιβάλλον και αλλοιώνει την παραδοσιακή εικόνα της Πολυρρήνιας.

Τέλος, κατά την συμπλήρωση υπάρχουσας επίστρωσης το τελικό αποτέλεσμα πρέπει να είναι ομοιογενές, δηλαδή να αποφεύγεται ο συνδυασμός δυο τεχνοτροπιών. Σε περιπτώσεις που αυτό είναι αδύνατον να συμβεί, είναι προτιμότερο να κατασκευάζεται εξ ολοκλήρου όλη η επίστρωση, διαφορετικά αλλοιώνει την συνολική εικόνα του οικισμού.

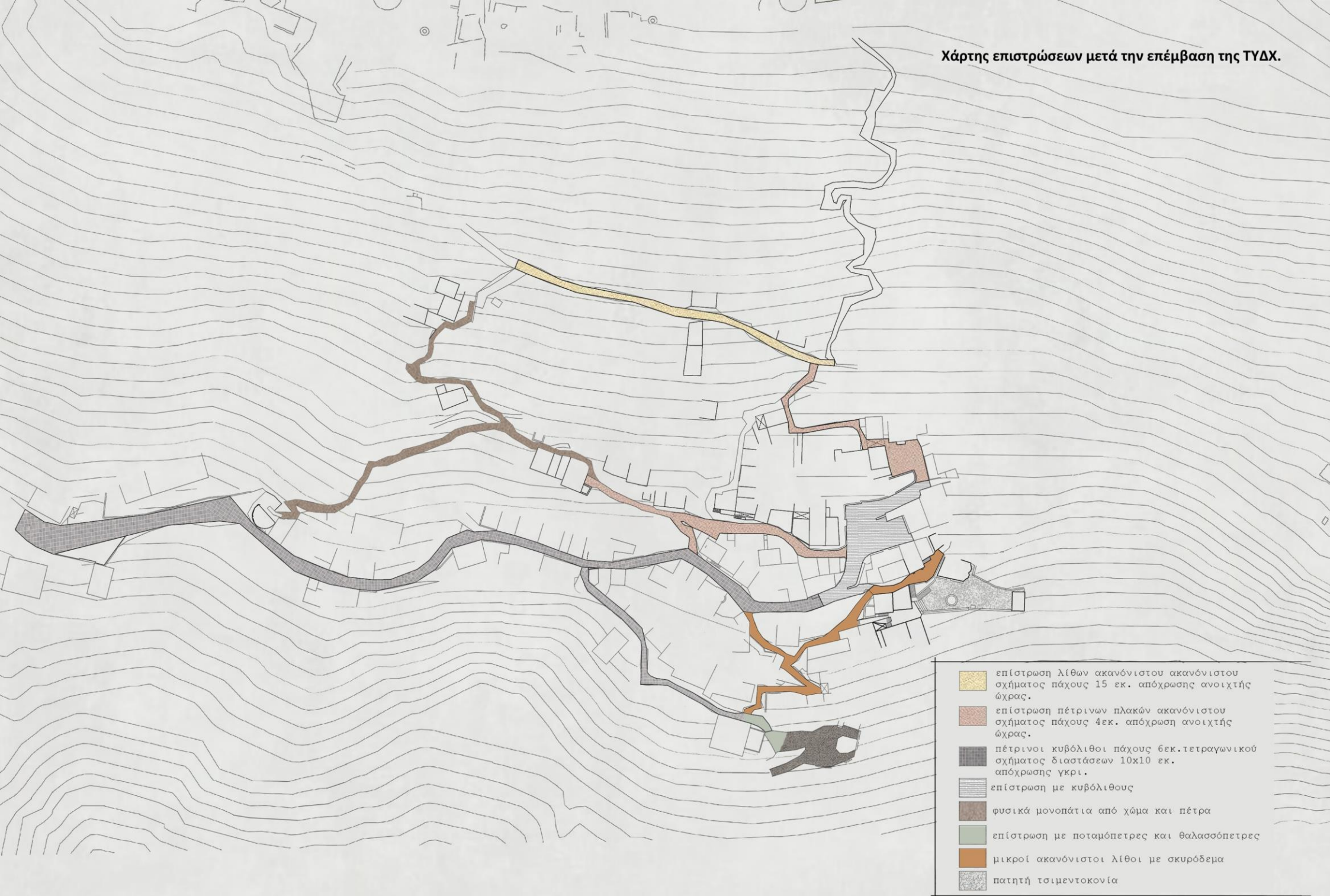

122|

123, 124| Έλλειψη συνοχής επιστρώσεων, ανομοιογενές αποτέλεσμα συμπλήρωσης.

Χάρτης επιστρώσεων μετά την επέμβαση της ΤΥΔΧ.

5.2.3 Δίκτυα

παλαιότερα

Τα δίκτυα του οικισμού παλαιότερα περιορίζονταν στα δίκτυα νερού. Η υδροδότηση της Πολυρρήνιας γινόταν με δύο υδραγωγεία από τα ελληνιστικά χρόνια. Το νερό μεταφερόταν σε μία από τις πλατείες του οικισμού όπου και οι κάτοικοι μπορούσαν να το συλλέξουν.

Συμπληρωματικά στο δίκτυο νερού λειτουργούσαν και στέρνες που γέμιζαν με το βρόχινο νερό είτε άμεσα ή έμμεσα με τους υδραγωγούς στις αυλές και στα δώματα των κατοικιών. Οι υδρορροές αυτές ήταν κτιστές σε οριζόντια ή κάθετη θέση.⁴²

πριν την επέμβαση

Ο οικισμός διαθέτει πλέον δίκτυο ηλεκτρικού ρεύματος, στύλους της ΔΕΗ καθώς και κάποιο ελλιπή φωτισμό στους δρόμους και δημόσιους χώρους.⁴³

σήμερα

Έπειτα από την επέμβαση του Δήμου αυξήθηκαν οι πηγές φωτισμού στους δημόσιους χώρους. Στις όψεις των κατοικιών παρατηρούνται μετρητές ρεύματος και στα δώματα διακρίνονται κεραίες, δορυφορικοί δίσκοι, δεξαμενές και ηλιακοί συλλέκτες.

Το δίκτυο νερού στο κοινόχρηστο χώρο, όπως πηγές, στέρνες και πλύστρες, δεν χρησιμοποιείται ούτε συντηρείται. Οι στέρνες πλέον αποτελούν διακοσμητικό στοιχείο στις κατοικίες. Επίσης, όπως είναι φανερό σε πολλές όψεις κτιρίων, παλαιών και νέων, υπάρχουν υδρορροές συνήθως από χάλυβα ή ρνκ.

125|

126|

125, 126, 127, 129| Εμφανείς εγκαταστάσεις ΔΕΗ .

128| υδρορροές από ρνκ σε παραδοσιακή κατοικία.

129|

⁴² Καρακατσάνη Π., Τζιγκουνάκη Α., Τζιγινάκη Χ., « Αρχαιολογικό έργο Κρήτης », Εκδόσεις Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Κρήτης, Ρέθυμνο, 2015, σελ. 149

⁴³ Α. Παπαδάκη, Γ. Ευθυμίου, ο.π. , σελ. 8.

ΕΝΔΕΔΕΙΓΜΕΝΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ

Η υπογειοποίηση του δικτύου ηλεκτροδότησης είναι η πιο ενδεδειγμένα αποτελεσματική λύση για την διατήρηση της ποιότητας των παραδοσιακών οικισμών, όπως για παράδειγμα εφαρμόστηκε στον οικισμό των Αρχανών. Για την ελάχιστη δυνατή αλλοίωση της εικόνας του οικισμού, τα δίκτυα στις κατοικίες πρέπει να συγκεντρώνονται σε συμβατές κτιστές εγκαταστάσεις.

ΑΣΤΟΧΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ

Είναι αισθητή η απουσία σχεδιασμού τοποθέτησης των στύλων ηλεκτροδότησης και σε συνδυασμό με τα εναέρια καλώδια τους αλλοιώνουν την όψη του οικισμού. Κάποια από τα καλώδια έχουν καταλήξει σε χαμηλό ύψος και εμποδίζουν την κίνηση των πεζών αποτελώντας κίνδυνο για αυτούς.

Στα κτίρια, τα κλιματιστικά και οι ηλιακοί θερμοσίφωνες που παραμένουν σε κοινή θέα διαταράσσουν την εικόνα του κτιρίου καθώς και του ίδιου του οικισμού. Επιπλέον, οι υδρορροές από ρnc ή αλουμίνιο προκαλούν αλλοίωση στην παραδοσιακή μορφή των κτιρίων.

129|

129| Στύλοι και καλώδια της ΔΕΗ, καθώς και δορυφορικό πιάτο σε όψη κατοικίας.
130, 131 | Πεσμένο καλώδιο αποτελεί εμπόδιο στην διέλευση των πεζών.
132| Εμφανείς εγκαταστάσεις της ΔΕΗ.

130|

131|

132|

5.2.4 Αστικός εξοπλισμός

παλαιότερα

Η συντήρηση και η διατήρηση του δημόσιου χώρου άνηκε στη μέριμνα των κατοίκων. Ο δημόσιος χώρος αποτελούσε προέκταση της κατοικίας. Για αυτό τον λόγο, ο αστικός εξοπλισμός ήταν όμοιος με αυτόν του ιδιωτικού χώρου. Στην Πολυρρήνια συναντάμε εξωτερικές πεζούλες που χρησίμευαν ως καθίσματα και κατασκευές που σχετίζονταν με την διαχείριση του νερού όπως στέρνες και πλύστρες. Επίσης, στις κεντρικές πλατείες, συνήθως γύρω από κάποιο μεγάλο δέντρο χτίζονταν πέτρινα μικρά τοιχάκια που λειτουργούσαν ως καθίσματα.

133|

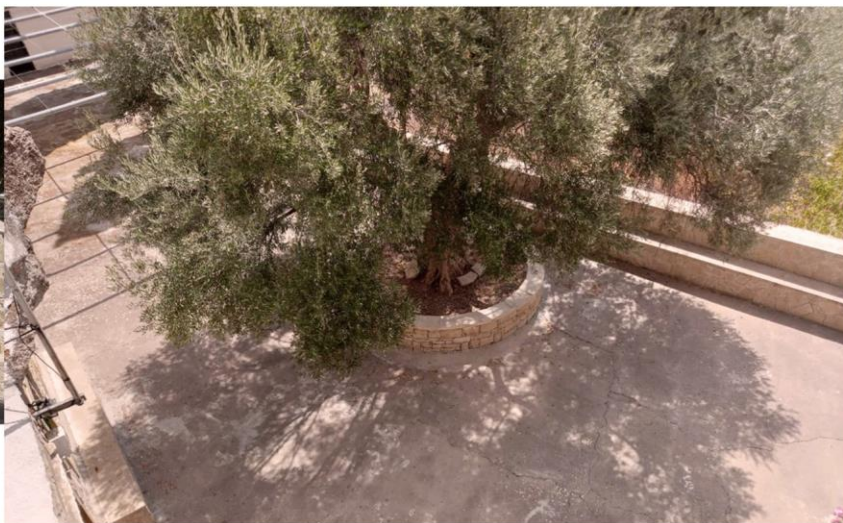

134|

135|

133, 135| Πεζούλες και στέρνες έξω από κατοικίες.
134|πέτρινο τοιχάκι γύρω από δέντρο που λειτουργεί ως
κάθισμα, σε κατοικία

136, 137, 138| πεζούλες στο προαύλιο της εκκλησίας.

πριν την επέμβαση

Με τον σύγχρονο τρόπο ζωής, δημιουργήθηκαν νέες ανάγκες στον αστικό εξοπλισμό. Σύμφωνα με την τεχνική έκθεση και την φωτογραφική τεκμηρίωση, στον οικισμό υπήρχε έλλειψη συγχρόνου αστικού εξοπλισμού. Η ανεπάρκεια των πηγών δημόσιου φωτισμού, μείωνε στους κατοίκους το αίσθημα δημόσιας ασφάλειας. Επίσης, δεν υπήρχαν κάδοι απορριμμάτων και πινακίδες ενημέρωσης.

σήμερα

Οι κύριες επεμβάσεις που καταγράφηκαν στην τεχνική έκθεση είναι εγκατάσταση δικτύου φωτισμού και τοποθέτηση αστικού εξοπλισμού όπως, καθιστικά, κάδοι απορριμμάτων και πινακίδες ενημέρωσης.

Η ΤΥΔΧ εγκατέστησε ηλεκτροφωτισμό με φανοστάτες και επιτοίχια φωτιστικά. Οι φανοστάτες τοποθετήθηκαν ανά δεκαπέντε μέτρα σε πλατώματα, όρια ιδιοκτησιών και σημεία αλλαγής διεύθυνσης δρόμου, ενώ τα επιτοίχια φωτιστικά ανά δέκα μέτρα, όπου δεν μπορούσε να επιτευχθεί η τοποθέτηση φανοστατών λόγω στενότητας δρόμων.

Οι κάδοι και οι πινακίδες ενημέρωσης τοποθετήθηκαν σύμφωνα με τον παρακάτω χάρτη, ενώ κανένα από τα καθιστικά που πρότειναν στην τεχνική έκθεση δεν υπάρχει σήμερα στον οικισμό.

139|

140|

141|

142|

143|

139| παλιός τύπος φωτιστικού δρόμου λιτής μορφής αλλά άστοχης τοποθέτησης, πριν την επέμβαση.

140| υφιστάμενη κατάσταση φωτισμού στις ενετικές καμάρες.

141, 142| κιγκλίδωμα από σκυρόδεμα και ξύλο, στο χώρο της εκκλησίας, κατάσταση πριν και μετά την επέμβαση.

143| σήμανση πάνω στις ενετικές καμάρες, πριν την επέμβαση της ΤΥΔΧ.

144| Ο φανοστάτης είναι κατασκευασμένος από χυτοσίδηρο, είναι τηλεσκοπικός, τύπου Βενετίας, οκτώ τεμαχίων. Το συνολικό ύψος του ιστού είναι περίπου 4.05 m και το συνολικό βάρος της κολόνας είναι περίπου 140 kg

145| Το φανάρι είναι σιδερένιο και έχει ύψος 610 mm και πλάτος 325 mm περίπου. Το βάρος του είναι περίπου 4.50 kg.

Καθιστικό από πέτρα, ξύλο

Επιτοίχιο φωτιστικό

Φανοστάτης

Καλαθάκι καθαριότητας

Πινακίδα ενημέρωσης

ΕΝΔΕΔΕΙΓΜΕΝΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ

Η διατήρηση του παλαιότερου εξοπλισμού όπως τα κτιστά πεζούλια αποτελεί απαραίτητη επέμβαση. Επίσης, το σχέδιο της επέμβασης για τα σημεία τοποθέτησης των πηγών φωτισμού είναι ικανοποιητικό, αφού αποκαθιστά την ασφαλή διέλευση πεζών. Τέλος, η πυκνότητα κάδων και επιγραφών είναι ικανοποιητική για την εξυπηρέτηση των κατοίκων και των επισκεπτών του οικισμού.

146 | Επιγραφή στον οχυρωματικό Πύργο Α στη είσοδο του οικισμού.

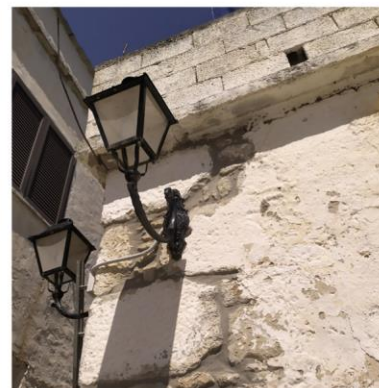
147 |

147, 148 | επιγραφές στα σοκάκια του οικισμού.

ΑΣΤΟΧΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ

Οι φανοστάτες και τα φανάρια που χρησιμοποιούνται, είναι αυτοί που διατίθενται στο εμπόριο, τύπου Βενετίας και το ύψος τους είναι αταίριαστο με εκείνο ενός παραδοσιακού οικισμού. Επιπλέον, το μέγεθος τους συγκριτικά με τις όψεις των κτιρίων είναι δυσανάλογα μεγάλο. Όμοια και οι κάδοι που χρησιμοποιούνται είναι τυποποιημένοι, του εμπορίου. Η σχεδίαση ειδικών φωτιστικών και κάδων, σύμφωνα με τις απαιτήσεις του κάθε χώρου, είναι απαραίτητες ενέργειες για καλαισθητό αποτέλεσμα.

149 |

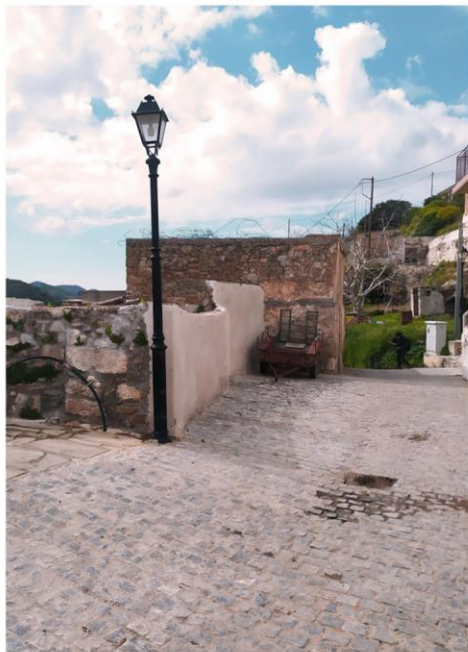
149, 150 | Τοποθέτηση υπερμεγεθών φαναριών σε δύο όψεις του κτιρίου, μη συμβατή επέμβαση.

151 | ο τύπος φαναριών στην όψη της εκκλησίας δεν συνάδει με την παραδοσιακή εικόνα της.

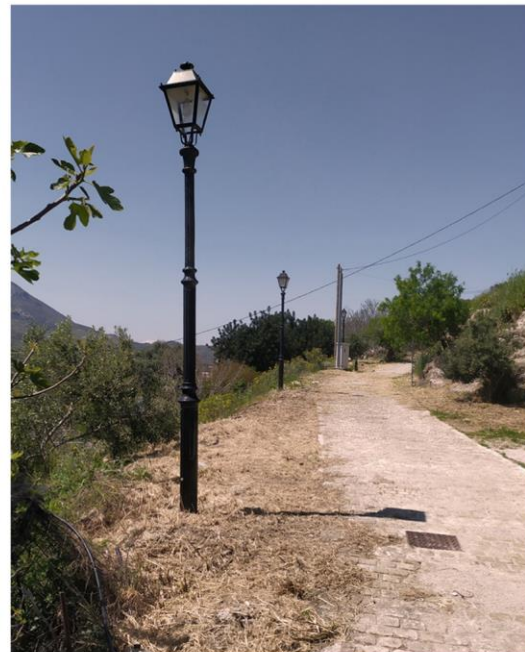
152 | Παράταιρος τύπος φωτιστικού στην όψη του κτιρίου.

153|

154|

155|

156| Παράταιρος τύπος φωτιστικού στην όψη του κτιρίου.

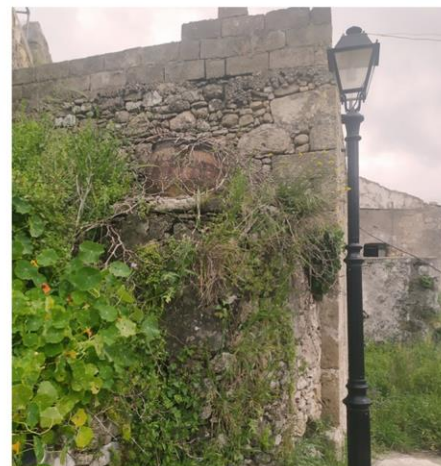
Δυσανάλογο μέγεθος φανοστατών συγκριτικά με το μέγεθος των κτιρίων.

157|

158|

159|

160|

Αναλυτική φωτογραφική τεκμηρίωση

Οι φωτογραφίες της πρώτης σειράς προέρχονται από το αρχείο της ΤΥΔΧ και ελήφθησαν το 2013 και οι φωτογραφίες της δεύτερης σειράς προέρχονται από προσωπικό αρχείο και ελήφθησαν το 2021.

1|

2|

3|

4|

5|

6|

7|

8|

9|

10|

11|

12|

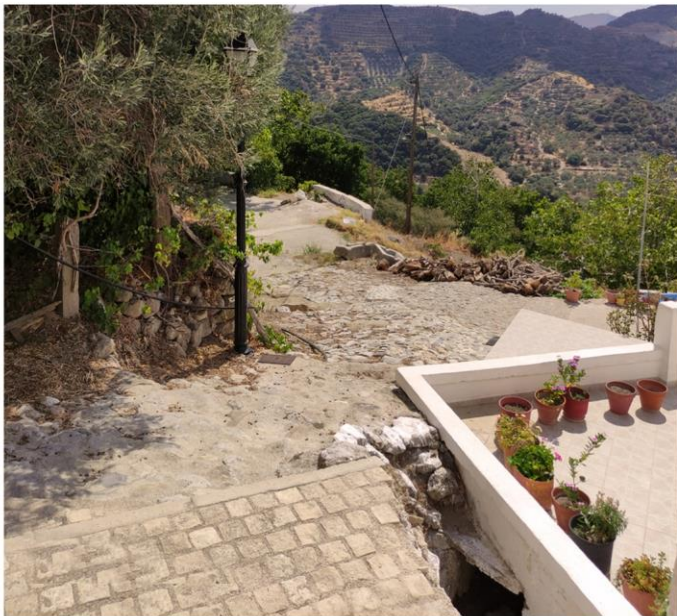
13|

14|

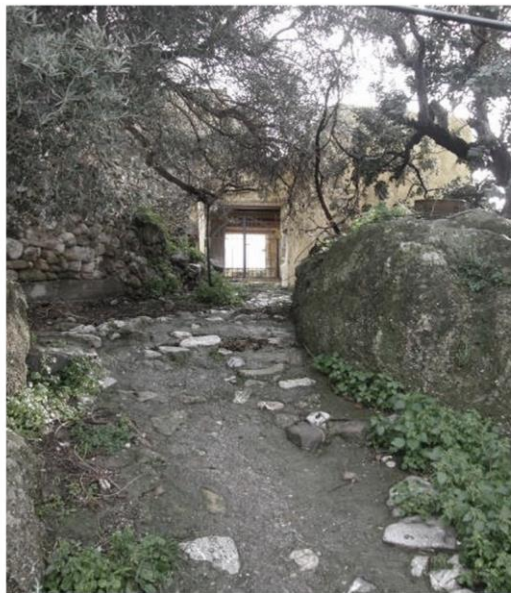

15|

16|

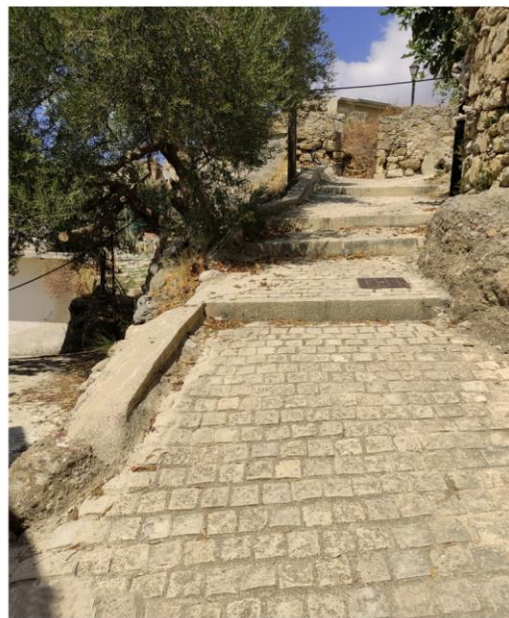
17|

18|

19|

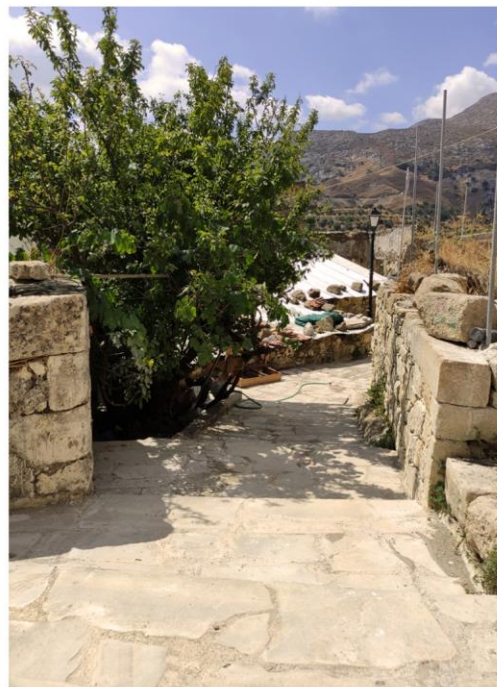
20|

21|

22|

23|

24|

25|

26|

27|

28|

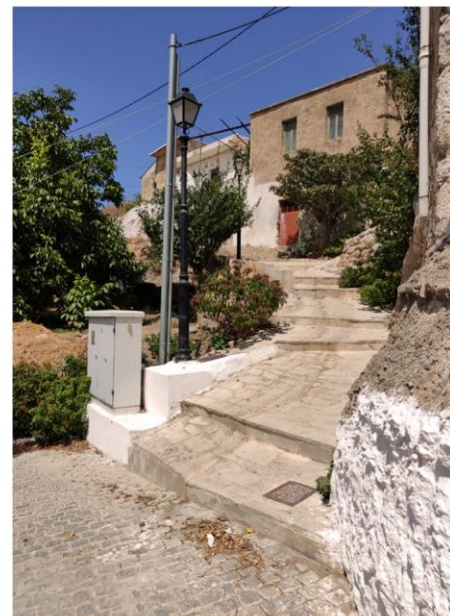
29|

30|

31|

32|

33|

34|

35|

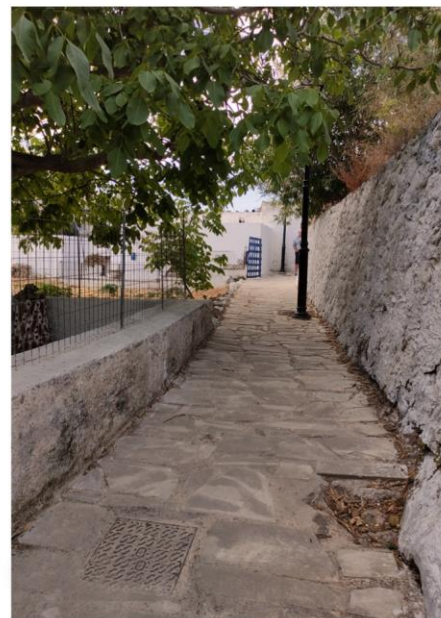
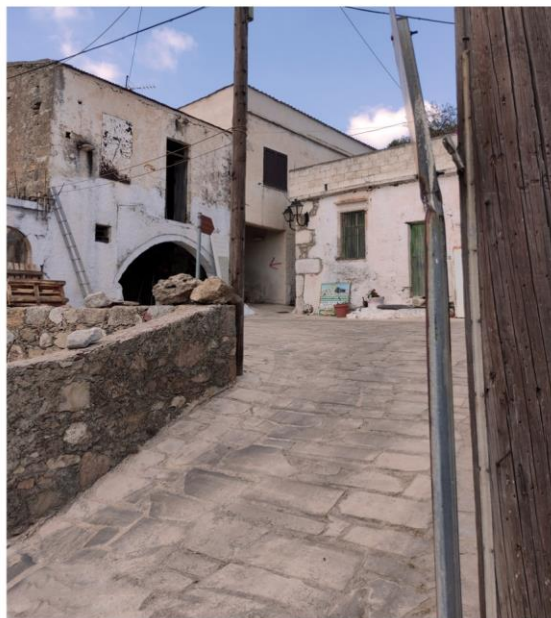
36|

37|

38|

39|

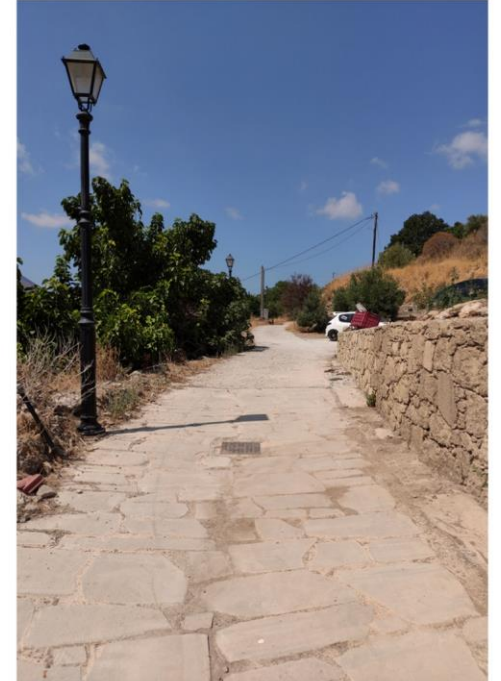
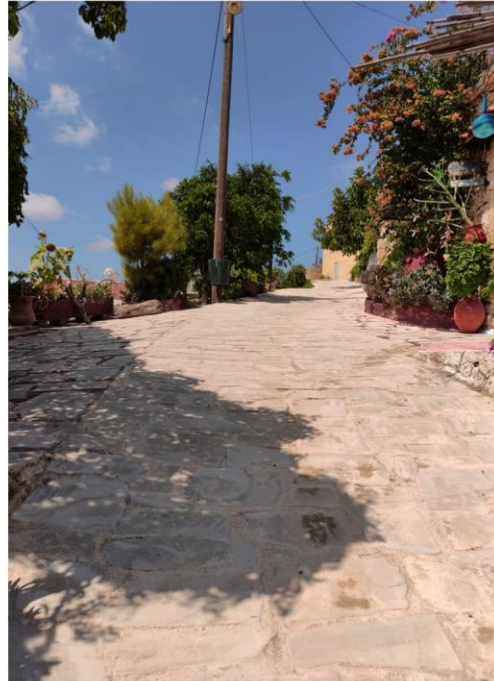
40|

41|

42|

Τα στοιχεία που συγκροτούν τον πολιτιστικό χαρακτήρα του οικισμού της Πολυρρήνιας είναι τα υλικά και τα άυλα χαρακτηριστικά που έχουν διαμορφωθεί με την πάροδο του χρόνου, όπως επίσης το κρητικό φυσικό τοπίο, δομημένο ή μη, με τα τοπογραφικά και φυσικά χαρακτηριστικά του, που περικλείει τον οικισμό. Το κτιριακό απόθεμα προς διατήρηση που υφίσταται στην Πολυρρήνια, είναι το αποτέλεσμα μιας κοινωνίας που πλέον έχει εξελιχθεί. Η κοινωνία αυτή έχει διαφορετική οικονομική ζωή από την παλαιότερη και διαφορετικές κοινωνικές εκφράσεις. Με βάση τα παραπάνω ο οικισμός μπορεί να αντιμετωπιστεί και ως οικοσύστημα, οργανισμός που εξελίσσεται και αλλάζει διαρκώς.⁴⁴

Στην Πολυρρήνια εντοπίζονται κοινωνικά προβλήματα και προβλήματα μορφολογικών επεμβάσεων στα κελύφη των κτιρίων και στο δημόσιο χώρο. Με την πάροδο του χρόνου και την εξέλιξη των κοινωνιών υπάρχουν αλλαγές των χρήσεων που οδηγούν σε διαφοροποίηση της παραδοσιακής οικονομικής βάσης του οικισμού, και επιφέρουν την υποβάθμιση και την σταδιακή εγκατάλειψη του.⁴⁵

Σύμφωνα με την χαρτογράφηση, η πλειονότητα των παραδοσιακών κτιρίων δεν έχει υποστεί μεγάλες αλλαγές. Ωστόσο τα κτίρια που έχουν αλλοιωθεί στο μέγιστο βαθμό σε συνδυασμό με την ύπαρξη νέων κτισμάτων που δεν ακολουθούν τις αρχιτεκτονικές μορφές του οικισμού αλλοιώνουν την αρχιτεκτονική φυσιογνωμία του.

Οι αλλαγές αυτές αφορούν κυρίως λανθασμένες επεμβάσεις, τόσο στις όψεις των κτιρίων, όσο και στο δημόσιο χώρο. Τέτοιες επεμβάσεις είναι :

- χρήση μη συμβατών υλικών
 - παραμορφώσεις ανοιγμάτων
 - εφαρμογή σύγχρονων τεχνικών, που δεν ταιριάζουν με την εικόνα του οικισμού.
- Επίσης, η παραμέληση και η εγκατάλειψη παλαιών παραδοσιακών κτιρίων είναι ένα βασικό πρόβλημα της τοπικής κοινωνίας.
- Στον οικισμό παρατηρείται ακόμα :
- μη επαρκής αρχιτεκτονικός σχεδιασμός των δημόσιων χώρων και η κατάληψη των χώρων αυτών από αυτοκίνητα
 - η ύπαρξη ανομοιογενών επιστρώσεων που συνδυάζουν διαφορετικές τεχνικές

- η απουσία σχεδιασμού για την τοποθέτηση των στύλων ηλεκτροδότησης και η μη υπογειοποίηση των καλωδίων τους
 - η εισαγωγή εγκαταστάσεων ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, χωρίς να υπάρχει μελέτη ως προς την χωροθέτησή τους
 - η επιλογή αταίριαστου εξοπλισμού στο δημόσιο χώρο που αλλοιώνει την συνολική εικόνα του οικισμού.
- Καλό θα ήταν να τονίσουμε ότι η χάραξη και η μορφή του παραδοσιακού πολεοδομικού ιστού, δηλαδή το σύστημα των δρόμων, των πλατειών και των ελεύθερων χώρων δεν έχει αλλοιωθεί. Η διατήρηση τους οφείλεται κυρίως στη σταδιακή γήρανση του πληθυσμού και στην ερήμωση του οικισμού και δευτερευόντως στη μέριμνα της Πολιτείας. Όλα τα παραπάνω δεν είναι αποτελέσματα μόνο της έλλειψης επαρκούς νομοθετικού πλαισίου αλλά και της απουσίας ολοκληρωμένης μελέτης αναβίωσης του παραδοσιακού οικισμού.⁴⁶

Για την αντιμετώπιση των προβλημάτων και την αειφόρο ανάπτυξη της Πολυρρήνιας είναι αναγκαία η εφαρμογή σχεδίου ολοκληρωμένης προστασίας του παραδοσιακού συνόλου, στο οποίο θα πραγματοποιείται μελέτη που θα περιλαμβάνει την ανάλυση αρχιτεκτονικών, πολεοδομικών, οικονομικών και κοινωνιολογικών δεδομένων.⁴⁷

Τα προεδρικά διατάγματα για την προστασία του οικοδομικού αποθέματος και την διατήρηση του πολεοδομικού ιστού στην Πολυρρήνια δεν είναι επαρκή. Για την αποφυγή αλληλοαναιρούμενων διατάξεων και για την επίτευξη στοχευμένων επεμβάσεων πρέπει να υπάρχει ενιαία νομοθεσία.

Αυτό αφορά στο σύνολο των παραδοσιακών οικισμών στην Ελλάδα. Η ενιαία νομοθεσία θα αποτελείται από κείμενα πολιτικής που θα τίθενται σε διαβούλευση στην επιστημονική και τοπική κοινωνία και τα οποία θα πηγάζουν από κεντρικό φορέα προστασίας. Τα κείμενα αυτά θα διαφοροποιούνται σταδιακά μέσα από αρχιτεκτονικά συνέδρια. Σύμφωνα με τον Μανώλη Βουρνού⁴⁸, σε κάθε οικισμό θα πρέπει να συνταχθούν σχέδια ολοκληρωμένης προστασίας, που μέσα από διαδικασίες διαβούλευσης θα ελέγχονται και θα ορίζουν στόχους. Με βάση αυτά τα σχέδια θα έπρεπε να εξετάζονται οι προτάσεις που γίνονται στα κτήρια του οικισμού.

⁴⁴ Βουρνούς Μ., Οι παραδοσιακοί οικισμοί στην καρδιά της λειτουργίας μιας τοπικής κοινωνίας, Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού – Συμβούλιο Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς, Προστασία Παραδοσιακών Οικισμών και Σύγχρονος Αρχιτεκτονικός Σχεδιασμός – Πρακτικά Ημερίδων, Καστοριά 15/05/2015. σελ. 2.

⁴⁵ Μαϊστρου Ε., Ο Σχεδιασμός της Προστασίας και Ανάπτυξης των Παραδοσιακών Οικισμών, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού – Συμβούλιο Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς Προστασία Παραδοσιακών Οικισμών και Σύγχρονος Αρχιτεκτονικός Σχεδιασμός – Πρακτικά Ημερίδων, 23.01.12. σελ. 6.

⁴⁶ Μαϊστρου Ε., ο.π. σελ. 4, 5.

⁴⁷ πρβλ. Διμέλλη Δ., Το οικιστικό απόθεμα της Κρήτης στη σύγχρονη εποχή, ΚΡΗΤΗ Οι οικισμοί της υπαίθρου, Εκδόσεις Πολυτεχνείου Κρήτης, Χανιά 2020, σελ. 186.

⁴⁸ Αρχιτέκτων Μηχανικός του ΕΜΠ με μεταπτυχιακές σπουδές στο Πανεπιστήμιο του York στην αποκατάσταση μνημείων, ομιλητής στα Πρακτικά Ημερίδων «Οι παραδοσιακοί οικισμοί στην καρδιά της λειτουργίας μιας τοπικής κοινωνίας», 16/05/2015.

Ειδικότερα, το σχέδιο ολοκληρωμένης προστασίας πρέπει να έχει ως στόχο την διατήρηση της γενικής εικόνας του τόπου και της σχέσης του με το φυσικό τοπίο. Είναι απαραίτητο να ορίζει διατηρητέα κτίρια και να τα προστατεύει, να μεριμνά για την συντήρηση των ερειπίων, ώστε να εξασφαλιστεί η δημόσια ασφάλεια και να βελτιωθεί η γενική εικόνα της Πολυρρήνιας. Επίσης, το σχέδιο πρέπει να επιμελείται για την διατήρηση των παραδοσιακών χαρακτηριστικών των όψεων στο μέτωπο των δρόμων. Πρέπει να διατηρούνται τα ύψη των κτιρίων σταθερά, χωρίς προσθήκες όγκων και να χρησιμοποιούνται υλικά συμβατά με τα παραδοσιακά. Η ενιαία νομοθεσία δεν θα είναι αποκομμένη από τις οικοδομικές πρακτικές. Τόσο στο δημόσιο, όσο και στον ιδιωτικό τομέα καλό θα ήταν να δίνεται έμφασή στην κατάρτιση των τεχνιτών, ώστε να γνωρίσουν τις παραδοσιακές τεχνικές του οικισμού. Επίσης είναι αναγκαίο να υπάρχει σωστή οικονομική αξιολόγηση μιας πρότασης, ώστε να μην υπάρχουν ημιτελές επεμβάσεις.

Τέλος, το σχέδιο προστασίας θα απαρτίζεται από μέτρα που σχετίζονται με την κοινωνική και οικονομική δομή της Πολυρρήνιας.⁴⁹ Σε ένα αγροτικό οικισμό, όπως αυτόν της Πολυρρήνιας πρέπει να υπάρχουν μέτρα για την αγροτική ανάπτυξη, και την οργάνωση του παραγωγικού αγροτικού χώρου. Επίσης, θα έπρεπε να υπάρχει μέριμνα για χώρους φιλοξενίας του αγροτικού εξοπλισμού ώστε να διευκολύνεται και να προστατεύεται η αγροτική ζωή. Με αυτό τον τρόπο θα βελτιωθεί η ποιότητας της εργασίας, η οποία μέχρι στιγμής είναι βασικό πρόβλημα για τους κατοίκους του οικισμού, με απώτερο σκοπό την αναβίωση του.⁵⁰

Αντίστοιχα στους οικισμούς που βρίσκονται στην Κρήτη, Γαβαλοχώρι Χανίων και Αρχάνες Ηρακλείου, καταγράφονται προβλήματα κοινωνικού και οικονομικού τομέα αλλά και προβλήματα επεμβάσεων στο παραδοσιακό πυρήνα των οικισμών. Σύμφωνα με την αντίστοιχη ερευνητική που πραγματοποιήθηκε από φοιτήτριες του Πολυτεχνείου Κρήτης, στο τμήμα Αρχιτεκτονικής, στο Γαβαλοχώρι Χανίων, με την αύξηση του τουρισμού, υπήρξε μαζική εγκατάσταση ξένων πολιτών με αποτέλεσμα την έντονη οικοδομική δραστηριότητα και την μετατροπή παραδοσιακών κτιρίων σε καταλύματα. Αν και ο οικισμός έχει κηρυχθεί διατηρητέος και υπάρχουν αρκετά προεδρικά διατάγματα για να προστατευτεί, παρατηρείται αλλοίωση του ιστορικού πολεοδομικού ιστού, παραμόρφωση των παραδοσιακών χαρακτηριστικών των κατοικιών και ανέγερση συγχρόνων κτιρίων, ασυμβάτων με την παραδοσιακή αρχιτεκτονική της περιοχής. Η αλλοίωση που έχει υποστεί ο οικισμός είναι αποτέλεσμα της έλλειψης

ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης των πολιτών και έλλειψης οργανωμένου σχεδιασμού.⁵¹

Από την άλλη οι Αρχάνες, ένας οικισμός εξαρτώμενος από τη γη εδώ και χιλιάδες χρόνια, τη δεκαετία του 1980 υπέστη αγροτικές καταστροφές με αποτέλεσμα η οικονομία του να συρρικνωθεί σημαντικά. Για την βέλτιστη αντιμετώπιση του υπήρξε σχέδιο ανάπτυξης στο οποίο περιλάμβανε την συνεργασία των τοπικών αρχών και φορέων. Ήδη από το 1970, με Προεδρικό Διάταγμα ο οικισμός είχε χαρακτηριστεί παραδοσιακός, επιβάλλοντας μορφολογικούς και αισθητικούς περιορισμούς. Για την εφαρμογή του σχεδίου ανάπτυξης των Αρχανών, εγκρίθηκε Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο, που καθόριζε την οργάνωση των λειτουργιών του οικισμού. Αρχικά, αξιοποιώντας διάφορα χρηματοδοτικά ευρωπαϊκά προγράμματα και προγράμματα της Περιφέρειας Κρήτης πραγματοποιήθηκαν έργα υποδομών, όπως η δημιουργία δικτύων του βιολογικού καθαρισμού, της ύδρευσης, της αποχέτευσης και δικτύων της ΔΕΗ, δηλαδή υπογειοποίηση των καλωδίων, που πρόσφερε αισθητική αναβάθμιση του οικισμού. Επίσης, πραγματοποιήθηκαν αποκαταστάσεις σε όλα τα δημόσια κτίρια και επεμβάσεις στις πλατείες, διαμόρφωση πλακοστρώσεων στους δρόμους και στα σοκάκια.⁵² Αξίζει να σημειωθεί ότι έπειτα από τις αναπλάσεις αυξήθηκε η ζήτηση μόνιμης κατοικίας, η οποία προέρχεται κυρίως από την επιστροφή ντόπιων. Επιπλέον, μια σημαντική επέμβαση που πραγματοποιήθηκε για το φυσικό περιβάλλον είναι η διαμόρφωση του αρχαιολογικού και οικολογικού πάρκου στο Γιούχτα. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι όλα τα παραπάνω δεν θα είχαν θετικό αποτέλεσμα αν δεν είχε ενισχυθεί η κοινωνία των Αρχανών, δηλαδή αν δεν εξασφαλιζονταν συνθήκες και ευκαιρίες για την κοινωνική ανάπτυξη και την εργασιακή απασχόληση. Το 2000 δημιούργησαν μία αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία με 170 παραγωγούς σταφυλιού, με στόχο να πιστοποιήσουν το προϊόν. Για την κοινωνική ενίσχυση δημιουργήθηκαν κέντρο δημιουργικής απασχόλησης παιδιών, βρεφονηπιακός σταθμός και ΚΑΠΙ από τον δήμο. Τέλος, για την διαχείριση του προγράμματος Leader, το οποίο αφορά την αγροτική ανάπτυξη, θεσπίστηκε μία Αναπτυξιακή Εταιρεία, που μπορεί να διεκδικεί χρηματοδοτήσεις και να συνεργάζεται με θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο Δήμος των Αρχανών κατάφερε να καλύψει τις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας και ύστερα μέσα από χρηματοδοτούμενα προγράμματα αναβάθμισε το ιστορικό σύνολο του οικισμού.

⁴⁹ Βουρνούς Μ., ο.π., σελ. 2.

⁵⁰ πρβλ. Διμέλλη Δ., Το οικιστικό απόθεμα της Κρήτης στη σύγχρονη εποχή, ΚΡΗΤΗ Οι οικισμοί της υπαίθρου, Εκδόσεις Πολυτεχνείου Κρήτης, Χανιά 2020, σελ. 184

⁵¹ Αγαπίου Α., Μάνδη Σ., Γαβαλοχώρι Χανίων, Ζητήματα προστασίας ενός παραδοσιακού συνόλου, Πολυτεχνείο Κρήτης, Σχολή Αρχιτέκτων Μηχανικών, Σεπτέμβριος 2020.

⁵² Αρναουτάκης Σ., «ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΚΑΙ ΝΕΕΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΥΣ ΟΙΚΙΣΜΟΥΣ», Ημερίδα «ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ –ΥΠΑΡΧΕΙ ΜΕΛΛΟΝ;» Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, τμήμα Ανατολικής Κρήτης, Άγιος Νικόλαος, Κρήτη, 16.02.08. σελ. 12 - 15.

Συγκρίνοντας τους δύο αυτούς οικισμούς μεταξύ τους αλλά και με τον οικισμό της Πολυρρήνιας γίνεται κατανοητό ότι είναι απαραίτητο να υπάρχει ένα συνολικό σχέδιο διαχείρισης, το οποίο θα προβλέπει αφενός μέτρα για την αναβίωση του οικισμού και αφετέρου όρους για την οικοδομική δραστηριότητα στο δημόσιο χώρο και τις κατοικίες. Το ισχύον καθεστώς αποδεικνύει ότι οι περιορισμοί που θέτει η αρχαιολογική υπηρεσία υπήρξαν αναποτελεσματικοί, όπως και οι επεμβάσεις που έχουν γίνει από τον Δήμο .

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βιβλιογραφικές πηγές

Αναστασάκης Μ., *Ιστορία της Κισσάμου επί Τουρκοκρατίας*, Σύλλογος Κισαμιτών Αττικής "Η Κίσαμος", Αθήνα 1984.

Γάσπαρης Χ., *Από τη Βυζαντινή στη Βενετική Τούρμα, Κρήτη 13ος- 14ος αι.*, Βυζαντινά Σύμμεικτα, 14, 167-228, 2008.

Διμέλλη Δ., Το οικιστικό απόθεμα της Κρήτης στη σύγχρονη εποχή, ΚΡΗΤΗ Οι οικισμοί της υπαίθρου, Εκδόσεις Πολυτεχνείου Κρήτης, Χανιά 2020.

Καρακαστάνη Π., Τζιγκουνάκη Α. , Τζιγωνάκη Χ., *Αρχαιολογικό έργο Κρήτης*, Εκδόσεις Φιλοσοφική Σχολής Πανεπιστημίου Κρήτης, Ρέθυμνο, 2015.

Μποζινέκη-Διδώνη Π., *Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική*, εκδόσεις Μέλισσα (Κρήτη), 198.5

Σκουτέλης Ν., Τα σχήματα των οικισμών – οι τύποι της κατοικίας, ΚΡΗΤΗ Οι οικισμοί της υπαίθρου, Εκδόσεις Πολυτεχνείου Κρήτης, Χανιά 2020.

Στεφανάκης Μ., Πολυρρήνια. Η Νομισματική Παραγωγή από τον 4ο αιώνα π.Χ. μέχρι τον 1ο αιώνα μ.Χ. , εκδόσεις ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ, Ρέθυμνο 2013.

Διαδικτυακές Πηγές

www.ellet.gr

<http://www.et.gr/index.php/anazitisi-fek>

http://wfdver.ypeka.gr/wp-content/uploads/2017/04/GR01_P02_Mitrwo_Prostateuomenwn-1.pdf.

<https://www.neoiorizontes.gr/polyrrinia-kisamoy-fili-zois-apo-programma-espagia-to-chorio-me-ton-spanio-archaiologiko-thisayro/>

Άρθρα

Γούλα Δ., Λούσα Σ., Κοντογιάννη Β., *Κατοικούμενοι τόποι πολιτιστικής κληρονομιάς - Η περίπτωση της Πολυρρήνιας Κισάμου*, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού – Συμβούλιο Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς, 2013.

Καμπουράκης Γ., Η Πολυρρήνια ανά τους αιώνες ως και σήμερα, μνημεία, ιστορία και περιηγητές, Αρχιτεκτονική, Φύση, 2016.

Παπαγεωργίου Μ., Ποζουκίδου Γ., Οι παραδοσιακοί οικισμοί της Ελλάδας: ζητήματα χωροταξίας και προστασίας, ΓΕΩΓΡΑΦΙΕΣ, Νο 24, 2014.

Τσίτουρα Μ., Παπαδάκη Α., Εϋθυμίου Γ., Τεχνική υπηρεσία Δήμου Χανίων, τμήμα μελετών «Μελέτη και ανάπλαση οικισμών Γαύδου» , Γαύδος , 2013.

Ειδικές μελέτες – εισηγήσεις

Αντωνάκης Σ., « Κατώφλια Χώρου και Χρόνου- Μετάβαση και Διαδοχή», Ημερίδα «ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ –ΥΠΑΡΧΕΙ ΜΕΛΛΟΝ;» Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας , τμήμα Ανατολικής Κρήτης, , Άγιος Νικόλαος, Κρήτη, 16.02.08.

Αρναουτάκης Σ. , «ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΚΑΙ ΝΕΕΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΥΣ ΟΙΚΙΣΜΟΥΣ», Ημερίδα «ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ –ΥΠΑΡΧΕΙ ΜΕΛΛΟΝ;» Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας , τμήμα Ανατολικής Κρήτης, , Άγιος Νικόλαος, Κρήτη, 16.02.08.

Βουρνούς Μ., *Οι παραδοσιακοί οικισμοί στην καρδιά της λειτουργίας μιας τοπικής κοινωνίας*, Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού – Συμβούλιο Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς, Προστασία Παραδοσιακών Οικισμών και Σύγχρονος Αρχιτεκτονικός Σχεδιασμός – Πρακτικά Ημερίδων, Καστοριά 15/05/2015.

Γιαξόγλου Γ., Οι φορείς ελέγχου και οι μελέτες παραδοσιακών κτιρίων και κατασκευών. Προβληματισμοί – προβλήματα, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού – Συμβούλιο Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς, Προστασία Παραδοσιακών Οικισμών και Σύγχρονος Αρχιτεκτονικός Σχεδιασμός – Πρακτικά Ημερίδων, 11.10.2014

Κουδούνη Α., Το θεσμικό πλαίσιο προστασίας των παραδοσιακών οικισμών. Επικαλύψεις αρμοδιοτήτων, αδυναμίες στη συστηματοποίηση κριτηρίων προστασίας και προβλήματα εφαρμογής, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού – Συμβούλιο Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς, Προστασία Παραδοσιακών Οικισμών και Σύγχρονος Αρχιτεκτονικός Σχεδιασμός – Πρακτικά Ημερίδων, 11.10.2014.

Μαϊστρου Ε., Ο Σχεδιασμός της Προστασίας και Ανάπτυξης των Παραδοσιακών Οικισμών, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού – Συμβούλιο Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς Προστασία Παραδοσιακών Οικισμών και Σύγχρονος Αρχιτεκτονικός Σχεδιασμός – Πρακτικά Ημερίδων, 23.01.12.

Ομάδα Εργασίας ΤΕΕ, Τμήμα. Κεντρικής Μακεδονίας, ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΣ ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΑΝΩ ΠΟΛΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΝΑΒΑΘΜΙΣΗΣ, Μ.Ε. ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ Ο.Ε. ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΒΑΘΜΙΣΗ ΤΗΣ ΑΝΩ ΠΟΛΗΣ, Θεσσαλονίκη Ιανουάριος 2010.

Παπαγεωργίου Ε., Προστασία και Συντήρηση σε Κλίμακα Αστικού Κέντρου ή Ιστορικού Συνόλου- Πύργος Καλλιστής, Σαντορίνη, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο Δ.Π.Μ.Σ. Προστασία Μνημείων, 2019.

Παπαδάκη Α., Ευθυμίου Γ., Τεχνική Έκθεση- Ανάπλαση Οικισμού Πολυρρήνιας, Τεχνική Υπηρεσία Δήμου Χανίων Τ.Υ.Δ.Χ., Ιανουάριος 2013.

Παραδοσιακοί Οικισμοί Νομού Χανίων, «Ισορροπώντας ανάμεσα σε Μνήμη & Προοπτική», Κοινή Εισήγηση Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας, Τμήμα Δυτικής Κρήτης, Συλλόγου Αρχιτεκτόνων Χανίων.

Σκουτέλης Ν., «Δίκτυο Οικισμών ως Εσωτερική – Έξυπνη Ακτή», Ημερίδα «ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ –ΥΠΑΡΧΕΙ ΜΕΛΛΟΝ;» Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας , τμήμα Ανατολικής Κρήτης, , Άγιος Νικόλαος, Κρήτη, 16.02.08.

Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Λέσβου, Ημερίδα Παραδοσιακοί Οικισμοί- «Προστασία και Διατήρηση - Σχέση Παλιού και Νέου», Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, Τμήμα Βορειοανατολικού Αιγαίου, Μυτιλήνη.

Πηγές εικόνων

Όπου δεν αναφέρεται πηγή, οι φωτογραφίες και τα σχέδια είναι των συγγραφέων.

Ερευνητικές εργασίες

Ρέππα Ε. , Σκαλούμπακα Α., Βατλεσινίκο Αρκαδίας, Χαρτογραφώντας την αλήθεια της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής στο σήμερα, Πολυτεχνείο Κρήτης, Σχολή Αρχιτέκτων Μηχανικών, Μάϊος 2020.

Αγαπίου Α. , Μάνδη Σ. , Γαβαλοχώρι Χανίων, Ζητήματα προστασίας ενός παραδοσιακού συνόλου, Πολυτεχνείο Κρήτης, Σχολή Αρχιτέκτων Μηχανικών, Σεπτέμβριος 2020.

Στόχος της παρούσας ερευνητικής εργασίας είναι η προβολή της αξίας των οικισμών με ιστορικό χαρακτήρα, η κατανόηση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν και η διατύπωση γενικών αρχών και μεθοδολογίας για την ολοκληρωμένη προστασία και τη βιώσιμη ανάπτυξη τους.

Αντικείμενο της μελέτης αποτέλεσε ο οικισμός της Πολυρρήνιας. Ο συνεκτικός πολεοδομικός ιστός, ο αρχαιολογικός χώρος και η πληθώρα αυθεντικών στοιχείων της τοπικής λαϊκής αρχιτεκτονικής συντηρούν ζωντανή την ιστορική μνήμη του οικισμού. Πραγματοποιήθηκε ανάλυση και μελέτη του οικιστικού συνόλου, μέσω της καταγραφής της παλαιότητας, των υψών και της κατάστασης διατήρησης όλων των κτιρίων.

Έπειτα από επιτόπιες καταγραφές στον οικισμό έγινε αναγνώριση των κατασκευαστικών και μορφολογικών στοιχείων των κτιρίων του οικισμού, καθώς επίσης, παρατηρήθηκαν και οι διαφορές τους από το παρελθόν έως και σήμερα. Στο δημόσιο χώρο επιχειρήθηκε η αναγνώριση του πολεοδομικού ιστού και των χαρακτηριστικών του δημόσιου χώρου, όπως πλατείες, πλατώματα, λιθόστρωτα επιστρώσεις, δίκτυα και αστικός εξοπλισμός, με σκοπό να γίνουν κατανοητά τα στάδια της εξέλιξης του.

Η υφιστάμενη κατάσταση στην Πολυρρήνια αποκαλύπτει τον επείγοντα χαρακτήρα που έχει σήμερα το ζήτημα της διατήρησης ιστορικών τόπων και παραδοσιακών οικισμών σε ένα κόσμο που συνεχώς εξελίσσεται. Σκοπός είναι ο γενικότερος προβληματισμός ο οποίος γεννά τα εξής ερωτήματα: Η διατήρηση των οικισμών μπορεί να περιοριστεί στην προστασία των μορφολογικών στοιχείων τους; Μέσα από ποιο θεσμικό πλαίσιο θα μπορέσει να ενεργοποιηθεί και να ευαισθητοποιηθεί η τοπική κοινωνία;

Όπως διαπιστώνεται στα συμπεράσματα της παρούσας εργασίας, η κινητοποίηση των πολιτών και η συνεργασία με αρμόδιους φορείς μπορεί αλλά και πρέπει να δώσει έγκυρες και ουσιαστικές λύσεις στα σημερινά προβλήματα που αντιμετωπίζει η πολιτιστική μας κληρονομιά.